

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Азиз юртдошлар. Ҳижрий 1420 йилнинг сўнги биз Ўзбекистон халқи учун ниҳоятда қувончли, файзли кечди. Энг катта байрамимиз Қурбон ҳайити тинчлик, осойишталик байроғи остида нишонланган бўлса, тўрт минг нафардан ошиқроқ юртдошларимиз Аллоҳнинг лутфу инояти ила улуғ ҳаж ибодатини адо этиб келишди. Демакки, улуғ байрамнинг нафаси аримай туриб, тўрт минг нафар ҳожи билан бирга юртимизга икки муборак ҳарамнинг, азиз қадамжоларнинг, Пайгамбаримиз (с.а.в.) раъзаларининг ҳавоси кириб келди. Аллоҳ барча ҳожиларимизнинг ҳажларини мабрур айлаб, юртимиз, халқимиз, динимиз ва жонларимиз ҳаққига қилган дуоларимизни ижобат этган бўлсин.

**Абдурашид қори
БАҲРОМОВ,**

*Ўзбекистон
мусулмонлари
идораси раиси,
муфтий*

нингдек, Ўзбекистон республикасининг «Ҳаж — 2000» вакилиги Саудия Арабистони подшоҳи Фаҳд ибн Абдулазиз ол-и Суъуд ва Ҳаж ишлари вазири Ийёд ал-Маданий жаноблари томонидан уюштирилган қабул маросимларида иштирок этди. Бизга

ЮКСАК ЭҲТИРОМ

Бу йилги ҳаж мавсуми ҳар галгидан файзлироқ, мазмунлироқ кечди, десам муболага бўлмас. Ҳожиларимизни ҳажга тайёрлаш ишлари ҳам, уларни Саудияда кутиб олиш ҳам, зиёрат хизматларининг ташкил қилиниши ҳам — ҳамма-ҳаммаси мукамал суратда бажарилди. Аллоҳнинг уйида меҳмон бўлишдек улуғ бахтни қалбда туйиш ҳамда ана шундай яхши ташкилотчилик ҳожиларимизга ҳаж рукнларини чиройли суратда, шавқ ва муҳаббат билан адо этишларига йўл очди.

Мовароуннаҳр халқининг дунё мусулмонлари орасида доимо ўз ўрни, ўз сўзи бўлиб келган. Фикримнинг исботи ушбу ҳаж мавсумида ҳам яққол кўринди.

7 март куни Саудия Арабистони подшоҳи котибияти, Ислом, Иршод ва Вақф ишлари Вазирлиги ҳамда Ҳаж ишлари Вазирлигининг таклифига мувофиқ камина муқаддас Каъбани ювиш маросимида иштирок этдим. Сўнгра эса, Ўзбекистон Республикасининг Саудия Арабистонидаги фавқулодда ва мухтор элчиси Шамсиддинхон Бобохонов, бош консул Одилхон Саидикромов, Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита раиси Фозил қори Собиров ва камина Каъбаи муаззаманинг ичига киришдек улуғ мартабага мушарраф кўрилдик. Шу-

кўрсатилган бу эҳтиромларни Ўзбекистон ҳукумати ва халқига бўлган ҳурматнинг бир шуъласи деб биламан.

Муборак ҳаж сафаримизга файз қўшган маросимлардан бири «Ал-Марва» ширкати раҳбари, ватандошимиз Абдурахмонхўжа Туркистоний томонидан уюштирилган йиғилиш ва зиёфат бўлди. Унда Саудия Арабистонида истиқомат қилаётган таниқли ватандошларимиз ҳам иштирок этишди.

Биз уларга Ўзбекистоннинг бугуни ҳақида, қилинаётган хайрли ишлар ҳақида гапириб бердик. Ватандошларимиздан Сафоҳон ака ва Зухриддин Туркистонийлар сўз олишиб, истиқлол неъматининг, тинчликнинг қадрига етишимиз кераклигини қайта-қайта таъкидладилар. Ҳаж ибодатини мукамал адо этишда ҳожиларга кўрсатилган ёрдам учун республикамиз Президенти Ислом Каримов жаноби олийларининг ва бошқа раҳбарларимизнинг ҳақларига дуои хайрлар қилиб, йиғилишни якунладик.

Хуллас, ҳаж сафаримиз ниҳоятда мазмунли ўтди. Аллоҳ таоло барчаларимизнинг ибодатларимизни қабул айлаб, даргоҳида улуғ мукофотлар ёзган бўлсин. Омин.

**Ҳожиларимизнинг ҳаж таассуротларини
4 - 7-саҳифаларда ўқийсиз.**

«HIDOYAT»

Ўзбекистон мусулмонларининг
ойлик диний-ижтимоий,
илмий-адабий нашри

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД
РАУФХОН

Таҳрир ҳайъати

Абдурашид қори БАҲРОМ
Фозил қори СОБИР
Абдураззоқ ЮНУС
Отақул МАВЛОҲҚУЛ
Анвар ТУРСУН
Эркин МАЛИК
Бахтиёр КАРИМ
Сирожиддин АҲМАД
Абдуқаюм ҲИКМАТ
Нуриимон АБУЛҲАССАН
Абдулмажид МУСАБЕК
Ғафур УМУРЗОҚ
Исомиддин ОЛИМ ШАЙХ

Муқовани

Абдулбоқи ҳожи ИМОМХОН
ўғли тайёрлади.

Бадий муҳаррир
Хайрулло ЛУТФУЛЛО

Ношир
Тўлқин НУРМУҲАММАД

Тартибловчи
Ёқуб УМАР

Компютерчи
Мунира МАСЪУДАЛИ қизи

Мусаҳҳиҳа
Райҳона ХОЛБЕК қизи

Манзилимиз: 700069, Тошкент шаҳри,
Зайқайнар 18-берккўча, 47а-уй.
Телефон: 40-17-97.

Ўзбекистон Республикаси Давлат
матбуот қўмитасида рўйхатга
олинган. Гувоҳнома рақами 00079.
Босмахована 2000 й. 23 майда
топширилди. Босишга 2000 й. 22
майда рухсат берилди. Қоғоз бичими
84x108 1/16. Адади 5000 нуска.
«Offset-Print» масъулияти чекланган
жамият босмаховонасида чоп этилди.
Тошкент, Қирққиз, 10. 26-сон
буюртма.

Баҳоси келишилган нархда.
Макет асл нусхаси Pentium-166
компютерида терилди ва
саҳифаланди.

Таҳририятга келган қўлёзмалар
қайтарилмайди. Мақолалар тақриз
қилинмайди.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Журналимиз саҳифаларида оят ва ҳадислар
берилаётгани учун уни ноҳоз жойларга
ташламаслигингизни сўраймиз

4-7

ҲАЖ ТААССУРОТЛАРИ

11

Абдул ЖАЛИЛ

ДАРВИНГА ҚАЙТИШ ЭМАСМИ?

Оятларга ҳикматлар

12

БУЮК ТАКЛИФ

Пайгамбаримиз айтадилар: «Ким бир кунда «Кул
хуваллоҳу аҳад...»ни икки юз марта ўқиса, Аллоҳ
унинг эллик йиллик гуноҳларини ўчиради, фақат
бўйнида қарзи бўлмаса».

(Термизий ривояти.)

Муқованинг 1-бетида: Шаҳидлар майдонидаги обидани К. ОМОНОВ суратга олган.

Аҳмад МУҲАММАД ТУРСУН

14

22

Аёллар саҳифаси

ВАЪДА

қарздор

Хос фикҳий масалалар

Қуръон ва фан

24

ИЛМ ВА ТЕХНОЛОГИЯ

16

Малайзия:
Мусхафдан
нусха олган
юрт

Малайзиянинг Ўзбекистондаги фавқу лодда ва мухтор элчисининг маданият ишлари бўйича котиби Аминуддин ЯХЁ билан суҳбат

Убайдулла СОДИҚ

30

СЎҚИМ

Ҳикоя

19

Бахриддин УМРЗОҚ

МУБОРАК СИЙРАТ

«Дам олиш саҳифаси» да
бошқотирма ва ёзув-топишмоқ

32

ҲАЖ ТААССУРОТЛАРИ

Ҳожи Аҳмадjon
БОБОМУРОДЗОДА,

Тошкент шаҳар ҳожилар мингбошиси

СОҒИНЧ

Мусулмон кишининг соғинчи кўп: жумани соғинади, рамазонни соғинади, зулҳижжани соғинади...

Дарҳақиқат, зулҳижжа. Ҳаж мавсуми. Улуғ диннинг улуғ ибодати. Аллоҳнинг марҳамати билан яқиндагина ана шу соғинчимиз ушалиб қайтдик. Расулulloҳ (с.а.в.) юрган қадамжолар, ваҳий тушган тупроқлар, Каъбатуллоҳ, Мино, Арафот, Муздалифалар ҳожиларга буюк тарихдан сўйлайди. У ерларда ўқилган намозлар, қилинган дуолар, амри маъруфлар, шайтонга тош отишлар — жамики ибодатлар қалба ўзгача ўрнашади. Ҳаж руклари адо этиб бўлингач эса, Расулulloҳ (с.а.в.) равзаларининг зиёрати сафарга тотли хотима ясайди. Биз ҳам тавофул вайдодан кейин Мадинаи Мунаввара сари йўл

олдик. Расулulloҳнинг зиёратларига бориб, у зотга саловотлар айтдик. Салом йўллаган биродарларимизнинг саломларини етказдик. Масжиди Қубо, Масжиди Қиблатайинни, Уҳуд шаҳидлари ва саҳобалар дафн этилган Бақиъ қабристонини зиёрат қилдик. Сўнг Расулulloҳ (с.а.в.) билан хайрлашиб, Ўзбекистонга қайтдик. Қайтди-у, ҳали ҳаж таассуротларини одамларга етказиб улгурмай, кўнгилда яна соғинч туйдик...

Ҳожи Эркин МАЛИК,
ёзувчи

АЖИБ ҲОЛАТЛАР

Зиёфат

Масжидул Ҳарам. Ибодат онлари. Рўпарада Каъбатуллоҳ. Нақадар мўъжиза. Уч ярим минг чақирим нарида туриб, жойнамозни шу ёққа ростлаймиз. «Юзимни қиблага қаратдим», деб ният қиламиз. Энди Аллоҳнинг уйи — Қибла қаршимизда.

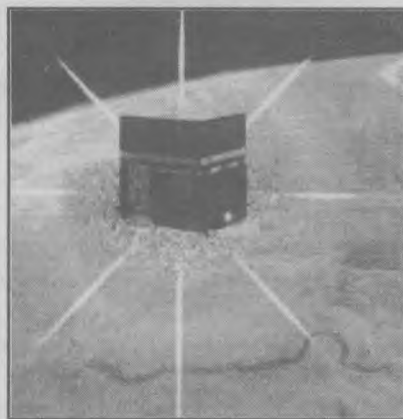
Кузатаман, ҳожиларнинг кўзи Каъбатуллоҳда. Тўрт тарафдан тинмай тикилишади. Ниятларини ўзимча пайқагандек бўламан: Каъбатуллоҳни кўз қорачиқларига яшириш ва ўзлари билан олиб кетиш. Чунки ўзимниям бирдан-бир орзуим шу. Узоқ термулиб, кўзларимни оҳиста юманан. Хобимда қайта тиклаб кўраман. У дақиқаларнинг мингдан бир улушича қорачиқларимда кўрингандек бўлади. Бироқ, минг афсуски, бу оний ҳолат узоққа бормайди. Қандай тез намоён бўлган бўлса, шундай тез ғойиб бўлади. Шошиб кўзларимни очаман, яна Каъбатуллоҳга тикиламан.

Шунда таниш ва қадрдон бир овоз қулоқларимизга шивирлагандек бўлади: «Сен Аллоҳнинг уйи Каъбатуллоҳни кўзингга эмас, қалбингга жойла. Шундагина у ўнгингга ҳам, тушингга ҳам намоён бўлаверади. Бунинг йўли битта — ибодат, ибодат, ибодат. Аллоҳга қулчилик, Унинг олдида тавозуъ, хокисорлик...»

Ибодат! Ҳа, Аллоҳнинг уйида ўқилган икки ракат намоз бошқа жойда ўқилган юз минг ракат намозга тенгдир. Бу ҳақда Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) ҳадислари бор. Лекин одаммиз-да. Фаришта эмасмиз. Ҳой-ҳавас, роҳат-фароғатни нари сурган тақдиримизда ҳам нафс деган бало бор. У ҳар қандай ҳолатда ўзини эслатиб туради.

Ана, айтмадимми, қорин таталагандек бўлди. Тонг саҳардан берисига шу ердалигимни, нонушта қилмаганимни, бунинг устига, кеча кечқурун ҳам тамадди чала бўлганини эсладим. Нафсни қондириш учун ташқари чиқиш керак. Соатга қарайман: пешин намози яқинлашиб қолибди. Ҳозир ташқарига чиқсам, Ҳарамга сувдек оқаётган издиҳом яна қайтиб ичкари киришимга мушкулликлар туғдиради. Каъбатуллоҳнинг рўпарасидаги жойимдан ажраб қоламан. Нима қилиш керак? Худонинг уйида ҳатто нафсга ҳам зулм қилиб бўлмайди. Шунда нафсимга дедим: «Аллоҳ учун чида, эй нафсим. Пешин намозидан кейин, Худо хоҳласа, сени яхшилаб зиёфат қиламан».

Кўнглимдан кечган бу қатъият ҳаёлимдан узоқлашмай туриб, биров тепамга келиб: «Ҳажжи», дейди. Ялт этиб қарайман. У: «Ҳадя», дейди-да, кафтимга олмадеккина бир нарса ташлаб кетади. Ҳайрон бўлиб, сувқоғозни очаман. Хурмо!..

Тавба

Масжидул Ҳарамда бир чол билан кампир эътиборимни тортди. Улар ниҳоятда кекса, ожиз ва нотавон кўринишарди. Чол

кампирининг билагидан маҳкам ушлаб олган, уч-тўрт қадам юрган бўлишади-да, таппа ўтириб, дам олишади. Улар шу алпозда Каъбатуллоҳни тавоф қилаётган оқимга қараб интилишарди. Улкан тегирмон тошини эслатувчи бу издиҳомга улар яқинлашсалар борми... билмадим, у ёғи нима бўлади. Ҳа, ҳаёт ширин. Бир кунми, бир дақиқами, инсон бу ёруғ дунёда яшагиси келади. Ана, чол билан кампир тавофчилар сафига қўшилишдию шу заҳоти кўздан ғойиб бўлишди...

Эртасига бомдоддан сўнг ҳажга келиб омонатини топширганларнинг жанозаси ўқилди. Каъбатуллоҳ ёнига қўйилган тобут кўтарилди.

Ёпинчигидан билдимки, бири эркак ва бири аёл. Ҳа, кечаги чол билан кампир. Жойлари жаннатда бўлсин. Бундай саодатга камданкам инсонлар мушарраф бўлишади.

Шу куни тушдан кейин сал бўлмаса ўзимни йўқотаёзим. Ҳа, турган жойимда қотиб қолдим. Рўпарамдан ўша чол билан кампир чиқиб қолишди. Юришлари ўша тахлит, ўша алпозда. Гўё Аллоҳим менга хитобан: «Эй гофил бандам, ўзингча ҳукм чиқарувчи бўлма, жон эгаси ўзимман, кимнинг жонини қандоқ асрашни ўзим биламан», дегандек бўлди.

Арафот тоғи

Аллоҳга минг тавбалар қилдим. Бўлмаса, Аллоҳим шунча милён ҳожиларнинг орасида уларни яна менга рўбарў қилармиди?!

Ҳадя

Буюк британиялик Муҳаммад Аслон деган ҳожи билан бир хонада турардик. У, ўзинга маъқул бўлган бирон нарса оларсан, деб ҳадя берди. Мен ҳам ўз навбатида сафарда зарурат учун олган пахта гулли пиёла билан чойнагимни совға қилдим. У суратдаги очилиб турган чаноққа узоқ тикилди-да, «момик» деди. Ҳа, Ўзбекистоннинг миллий бойлиги, деб тушунтирган бўлдим. У хурсанд бўлиб кетганидан яп-янги оёқ кийимини совға қилди. Олмасам, хафа бўладиган. Хушламаётганимни сездирмасликка тиришиб, ноилож олдим. Менинг бирдан бир мақсадим юкни камайтиришу бир қултум бўлса-да, кўпроқ Замзам олиб кетиш. Чунки уоқда ҳар бир кило юк ҳисоб-ки-тобли.

Эртасига ҳаж сафаримизнинг сўнгги куни эди. Каъбатуллоҳ билан хайрлашимиз керак. Биринчи кўришиш қанчалар ҳаяжонли бўлса, хайрлашиш ҳам шунчалик ҳаяжонли, айна пайтда, оғир ва армонли. Ахир, яна Каъбани кўриш насиб қиладим-йўқми... Видолашув тавофини қилиб, тутдек тўкилиб, жигар-бағирларимиз эзилиб, оёқларимизни базўр судраб ташқари чиқдик. Чиққач, оёқ кийимини қаерга қўйганимни эслай олмадим. Тополмаслигимга кўзим етгач, бирдан:

— Эй Аллоҳим, ўзинг чеварсан, ҳамма нарсани олдиндан кўриб, тақдир қилгувчисан, мени афв эт, — деб юбордим. Беихтиёр қуйилиб келган кўз ёшларимни артдим. Ҳамроҳим шоир Абдул Жалил, нима гап, дегандек менга қаради. Мен у кишига:

— Аллоҳим пойабзалим йўқолишини тақдир қилган экан-у, мен ношуд банд билмаган эканман. Мана, энди Муҳаммад Аслоннинг ҳадясини кийиб уйга қайтамиз, — дедим.

Аллоҳ учун қурбонликлар

Ҳожи Абдуллоҳ МУРОД,
адабиётшунос

САОДАТЛИ ОНЛАР

Ҳаж таассуротларини тил билан ҳам, қалам билан ҳам ифодалаб бериш ниҳоят-да мушкул. Бу шундай ички, руҳий, ботиний ва хузурбахш кечинмаки, уни фақат яшамоқ керак. Барча «Ҳижолат»хонларга ушбу саодат насиб этишини жону кўнгилдан таманни этган ҳолда муборак сафар давомига бошимдан кечирганим бир-икки ҳолатни минг бир андиша ила сиз азизларга баён этмоқчиман.

Ифторлик

Кечки овқат ҳар галгидек нафис бўлгани учунми, бир ўзим икки кишилик овқатни еб олдим.

Каъбатуллоҳга қайтгач, саҳарлик қилмай нафл рўзага ният қилдим.

Яширмайман, айниқса ифторга яқин оғзим куриб, очлик кучини кўрсата бошлади.

Иккинчи қаватда туриб Каъбани тавоф қиларканман, беихтиёр Расули Акрамни эсладим. Ул зотнинг хурмо билан оғиз очганлари, Замзам сувининг очга таом бўлиши ҳақидаги ҳадислари ёдимга тушди. «Ҳозир шом намозини ўқийман-у, ётоқхонага жўнайман, бориб тўйиб-тўйиб овқатланаман». Бироқ бир андиша бор эди — ётоқхонага борсам, хуфтонни жамоат билан ўқишга улгурмас эдим. Қанийди, хурмо бўлсаю шу билан ифторлик қилсам...

Сўнгги — еттинчи тавофни тугатар эканман, ҳожилардан бирининг бир ҳовуч хурмо тутиб менга қараётганини кўрдим. Хурмони олар эканман, беихтиёр кўзларимдан ёш келди...

Замзам суви ва хурмолар менга хуфтон намозини ўқиб, яна бир соатга Каъбатуллоҳда қолишимга сабаб бўлди...

«Уҳуд бизни яхши кўради...»

Уҳуд шаҳидларининг зиёратига борар экан-миз, меҳмондоримиз ота-боболари асли наманганлик акамизнинг сўзларидан ниҳоятда таъсирландик:

«Биродарлар, мана бу Уҳуд тоғи. Уҳуд тоғи жаннатга киражак тоғлардандир. Уҳуд тоғи бизни яхши кўради, биз ҳам Уҳуд тоғини яхши кўраемиз. Рўзи Қиёматда бу тоғ бизларга шафбатчилик қилгай. «Аллоҳим, бу бандаларинг Сенинг розилигингни истаб, мени зиёрат қилган эди», дегай. Ҳа, дўстлар, Уҳуд тоғи бизни яхши кўради, биз ҳам уни яхши кўраемиз. Қаранг унга, қандай ҳам кулиб турибди!»

Бу гапдан сўнг «кулиб турган» тоққа бошқача қарай бошладик...

Мезбон кўзида мамнуният ёшлари ила яна қуйидагиларни айтди:

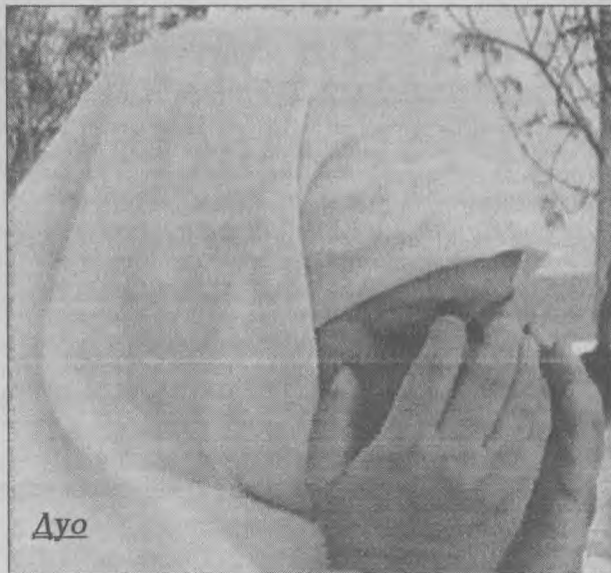
— Бундан ўн-ўн беш йиллар аввал Ўрта Осиёдан жуда саноқли ҳожилар келишар, бироқ биз бир-биримизга яқин боролмас эдик. Узоқдан термулиб, қон йиғлаб қолардик. Мана, Аллоҳнинг лутфу карами ила мустақил бўлгач, сиз азизлар билан бемалол дийдор кўришиб турибмиз, алҳамдулиллаҳ.

Ҳожи Абдужалил
ХЎЖАМ,
шоир

Ҳажарул асваддан айланнинг

Оқу порлоқ эдинг, нечун қорайдинг?
Тушунсайди одам, юрак ёрайдинг.
Изни Аллоҳ бўлса, ризвон борадинг...
Мен-чи, унсиз айтгум: Ёронлар!
Мулки жаҳолатдин кўпинг тез,
Ҳажарул Асвадни ўпинг тез!

Дуо

Не эрди ҳасрату не бўлди ҳикмат,
Муборак ридосин ёйганда Аҳмад?
Ёлғиз Каъбадаму Ҳажарул асвад?
Мен-чи, унсиз айтгум: Ёронлар!
Дарди ишқ – ҳиммат-ла бойланинг,
Ҳажарул Асваддан айланинг!

Мўминга не эрур тириклик тожи?
Форати имоннинг не бўлур божи?
Нурдан эҳром кийган юраклар ҳожи.
Мен-чи, унсиз айтгум: Ёронлар!
Охират ободин тилангиз,
Ҳажарул Асвадни силангиз!

Дарё тўла куфр, ирмоқ не бўлур?
Ҳасрат-ла Каъбага кирмоқ не бўлур?
Сени тирнаган ул тирноқ не бўлур?
Мен-чи, унсиз айтгум: Ёронлар!
Амалул мақсадлар кўринг кош –
Ҳажарул Асвадга уринг бош!

Бийрон сўзлик, кўрар кўзлик қора тош,
Бизлар иблисдан-да ўздик, қора тош.
Қошингда қалтираб тўздик, қора тош,
Фақат унсиз айтгум: Ёронлар!
Энг буюк ҳижратга шайланинг –
Ҳажарул Асваддан айланинг!..

«ЗАМЗАМ БЎЙИДА ЙИҒЛАБ ТАРОНА ҚИЛСАМ ЭДИ...»

Ҳазрат Алишер Навоий ҳақли равишида мутафаккир шоир, давлат арбоби саналади. Лекин у зот энг аввало комил муслмон эди.

Буюк шоир муборак ҳаж сафарига жуда кўп марта азм қилган, лекин ҳар гал, ё подшоҳ Хусайн Бойқаро монеълиги, ё шоҳ ва шахзодаларни яраштириши, сулҳга келтириши тақозоси, ё Хуросон халқининг илтимоси туфайли муборак сафарни ортга суришига мажбур бўларди. Хуллас, Навоий бобомизга ҳаж амалини ўташ буюк армон бўлиб қолди. Хондамирнинг «Макорим ул-ахлоқ» асаридан олинган қуйидаги парча ҳам шу ҳақда ҳикоя қилади. Умид шулки, Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло Ҳазратнинг бу йўлдаги саъй-ҳаракатларини ҳажжи акбар ўрнида қабул айлаган бўлсин...

«...Ул Ҳазратда ўсиб-униш кунлари бошланишидан то ҳаётининг охириг қилган дамларигача бошида муслимлик ҳажини ўташ хаваси ва хотирида Пайгамбар қабрини зиёрат қилиш фикри ўрин олган эди. Ҳар вақт имкони бўлганича бу хусусда ҳаракат қиларди ва узлуксиз ўз ҳолича қуйидаги икки байтни тилга оларди.

Назм (маъноси):

Ё Рабб, Ясриб билан Батҳога қачон бораркинман?

Гоҳ Маккада турсаму гоҳ Мадинада жойлашсам эди.

Замзам бўйида қалб таронасини куйласам,

Қон сочувчи икки кўзимдан ул чашмани дарё қилсам эди.

Неча бор бу сафарга рухсат олиш учун муборак оёғини узангига қўйиб, тўғри саройга йўлланар, ҳар бор қудратли соҳибқироннинг илтимоси билан қайтар ва истакнинг юзага чиқишидан чекланар эди.

904 йили (1498 – 1499) султони соҳибқирон мамлакатнинг баъзи бир манфаатини кўзлаб Марвда туриб қолган эди. Бу муборак сафар орзуи асли пок Амирнинг бошини тамом эгаллаб, мавлоно Низомуддин Абдулхай табибни рухсат сўраш учун лашкаргоҳга йўллади. Ўзи эса... саодатли олимлар, фозиллар тоифаси ҳамда кўпчилик мулозимлар билан Машҳад томонга йўл олди. Ул жанобнинг

келиши билан ўша диёрга подшоҳ ҳузуридан мавлоно Абдулхай ҳам келди ва зафар байроқли соҳибқироннинг бу хусусда олижаноб Амирга ёзган мактубини топширди.

«...Кўнгилларида қарор топган Ҳижоз тарафга жўнаш тўғрисидаги хабар оғизма-оғиз келиб турарди. ...Лекин мавлоно Абдулхай суҳбатига, хожа Афзалуддин Муҳаммадга ёзилган хат мазмунида ҳам маълум бўлдики, шу кунларда у тилак мустаҳкамланиб ва янгилиниб, жўнаш хаёли жазмга айланган...

Шу вақтларда савоб учун хижрат қилишга жазм қилганликлари кўнгилга аллақандай оғир тушишига қарамай, ундан афзал иш тасаввур этилмайди. Шундай бўлса ҳам... бу хусусда йўл тинчлиги шартдир. Маълум бўлсинки, шу кунларда ҳажга ўтиш йўли бўлган Ироқ ва Боғдодда аҳвол нақадар паршон ва беқарордир. Миср ва Шом чегараларида ҳам турли бошбошдоқлик мавжудлиги эшитилмоқда. Гап шулки, агар йўл хавфи шу даражага етиб, кимнингдир сабабсиз кимсага қўл чўзиши мумкин бўлган тақдирда йўлга тушмоқ вожиб кўринмайдир...

Яна гап шулки, сафарнинг узоққа чўзилиши маълум, умрга эса ишонч йўқ. Шунинг учун ҳам яна бир марта учрашиб,

хайрлашиш қондаси юзага келса бўларди...»

Бул ёзилганлар зимнида шу нарса аниқ кўринадики, олий ҳазрат Султоннинг хотири икки ўртада яна бир бор мулоқот ҳосил бўлишига мойил эканлиги туфайли, ул ҳазрат Навоий у томонга жўнашни кечиктириб, йўналиш байроғини Марв томонига бурди. Аммо Сараҳс атрофига тушган пайтда у томондан подшоҳ ҳам етишиб, ...олий даражали Амир улуг қароргоҳда уч кун туриб, ...сўнг аъло ҳазратга арз қилдилар: «Сиз бир вақт айтган эдингизки, мен подшоҳлик ишлари билан шуғулланишдан қўл тортадиган бўлсам, шайх Нажмиддин Кубро мазоридида тураман ёки хожа Абдуллоҳ Ансорий остонасини супурувчи бўламан, деб. Эндиликда бу иш сизга муяссар бўлмайди, менга эса Ҳижоз сафарига хоҳиш ва рағбат билан ижозат бермайсиз. Шундай бўлгач, энди рухсат берсаларки, сизнинг ваколатингиз билан қолган умримни Ансория остонасини супуришга сарф қилсам...»

Ўша йили амир кўп вақт Го-зургоҳда бўларди, Ансория остонасининг кун чиқиш тарафига хонақоҳ бино қилди. Аммо, шунга қарамасдан, Ҳарамайн-га бориш орзуи, Ҳазрати Пай-

гамбар қабрини тавоф қилиш ҳаёли қутлуғ амирнинг дилидан кетмади. 905 (1499 – 1500) йили неча бор билвосита ва бевосита олий даражали соҳибқирондан рухсат талаб қилди ва ул ҳазрат ҳар сафар розилик берар, аммо яна пушаймон бўлиб, софдил амир манзилига ташриф буюриб, тўхтаб туришни илтимос қилар эди.

...Олий ҳазрат Навоий 906 йил муҳаррам ойининг охиригача чоршанба куни (1500 йил 25 августда) (йўлга) отланди ва шу юриш билан Айн ул-Ҳаётда тушиб, жума намозидан кейин у ердан Машҳад томонга, балки энг муқаддас водийга равона бўлмоқчи эди. ...Аммо жума куни намоз адосидан сўнг машойих, уламо ва аҳли иршод, саййид ва нақиблар, Хирот шаҳри ва атрофнинг аён, ашроф, раис ва ақобирлари ул ҳазратнинг хизматига етишиб, арз қил-

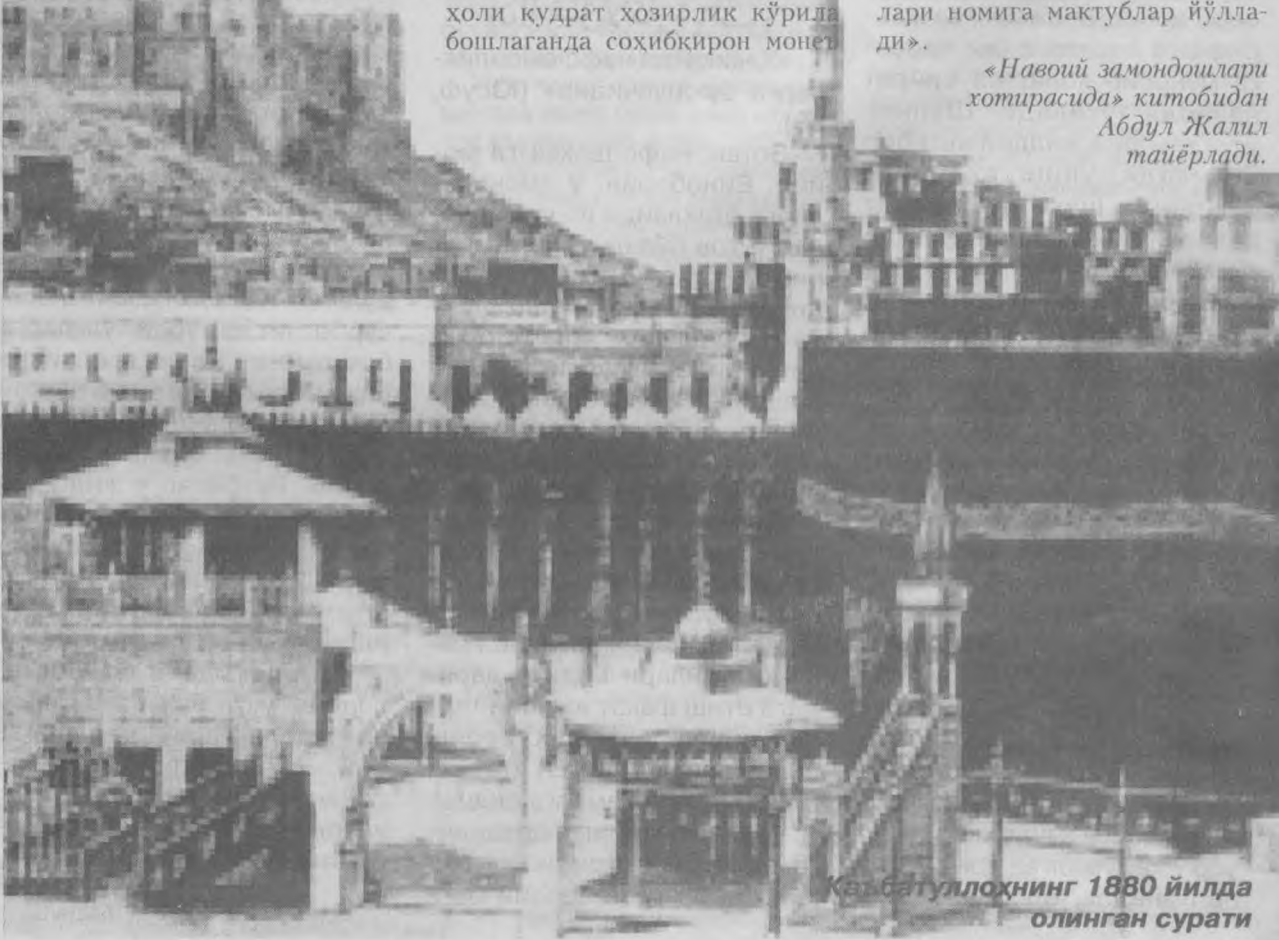
диларки: «Сизнинг файзу баракали зотингиз Хуросон ўлкаси тинчлигининг сабаби ва инсонлар осойишининг боисидир. Хозирги вақтда бу диёр Султони соҳибқирон вужудидан холидир. Агар юрт сизнинг ҳам муборак файзли нурингиздан четда қолса, мумкинки, фитналар юз бериб, унинг тадоруки имконсиз бўлиб қолади. ...Бу фақирларнинг илтимоси шулки, яна бир бор хуросонликлар жонига яхшилик қилиб, бу йил ҳаж сафари ниятидан қайтсинлар ва бу хайрли иш савобини етмиш бор пиёда ҳаж қилишдан ортиқ кўрсинлар».

Қудратли олий ҳазрат мулоқот билан дедилар: «Барчага ...равшан ва аниқдирки, узок вақтлардан бери муборак сафарни ўташ ҳаваси бошда ва шу фикр хотирда (махкам) ўрнашиб қолган. Ҳар сафар у томонга жўнаш нияти устида баҳоли қудрат ҳозирлик кўрилади бошлаганда соҳибқирон монез

бўлди, ваҳоланки, пухта хийла-лар билан ижозат бериб, муборак фармон марҳамат қилган... Шундай бўлса ҳам, «Мўмин қалбига хурсандчилик киритиш бутун инсонлар ибодатидан хайрлироқдир», деган сўз такозоси билан илтимосларингизни қабул қилурмиз ва инсонлар манфаати учун бу сафар ҳам ўзимизни бу хоҳишдан қайтардик». Бу сўзларни эшитиш билан ҳаммада бениҳоят мамнуният содир бўлиб, севинч ва шодлик билан ўз жойларига қайтдилар...

Қисқаси, агарчи мазкур бўлган сабабларга биноан ул ҳазратга Маккаи Мукаррамага ва Мадинаи Тоййибага етишиш саводати ҳосил бўлмаган бўлса-да, аммо қайта-қайта эътимодли ва ишончли кишиларни кўп яхшиликлар қилиб, ўз тарафидан ҳаж қилмоқ учун юборди, бу хусусда ўша шарафли мақом улугларини номига мактублар йўллади».

*«Навоий замондошлари хотирасида» китобидан
Абдул Жалил тайёрлади.*

Каъбатуллоҳнинг 1880 йилда олинган сурати

«Одоб ақл суратидир».

Одоб ҳақида сўз юритиш аввалида у ҳақда тушунчага эга бўлиш лозим. Одатда, одоб дейилганда илм ва маърифатга ё шахсга ёки нарсага муносиб ҳолат ва сийрат назарда тутилади. Шунинг учун ҳам унга жиддий эътибор берилади. Унинг аҳамияти йўқолиши шахс ва жамият равнақининг сўниш нуқтаси ҳисобланади.

Юлдузимиз порлашини, жамиятимиз ривожини истар эканмиз, нафсимиз, шахсимиз одобини билишга ва йўлга қўйишга муҳтожмиз.

Демак, нафс одоби ҳақида.

Муолажа қонуниятига кўра, аввало кўзланган мақсад табиати ўрганилади. Нафс табиатан фойдасиз сифат ва бошдоқсиз хулқга эга. Унинг яхши қирралари ҳам тарбия ва низомга муҳтож. Ибн Муқффаъ айтади: «Биз жисмизмизнинг қуввати бўлган ебичишдан кўра, ақлимиз чархи – одобга муҳтожроқмиз. Тупроққа кўмилган дон сувсиз унмаганидек, одобсиз туғма

қобилият намоён бўлмайди». Халлоқи Олам Каломи Мажидида нафс ҳақида шундай баён қилади:

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

«Ҳақиқатда нафс ёмонликларга буюрувчидир» (Юсуф, 53).

Зотан, нафс шаҳватга мойил. Бинобарин, у ёмонликларга етаклайди ва яхшиликларга ғов бўлади. Пайғамбаримиз (с.а.в.) марҳамат қилдилар: «Энг ёвуз душманинг ўз нафсингдир». Яна бир ҳадисларида: «Нафсига ғолиб (киши) кучли инсондир», дейдилар. Ойиша онамизнинг: «Инсон Парвардигорни қачон билади?» деган сўроғига Жанобимиз: «Нафсини билса», деб жавоб бердилар. Дарҳақиқат, душманини билмаган инсон дўстини билолмайди.

Пайғамбаримиз (с.а.в.) баён қилганлари мазкур даражага етиш фақат нафсни тарбия қилиш, унга одоб бериш билан эришилади. Бу иш эса, икки эришчида амалга ошади:

1. Ота-онанинг фарзандига одоб асосларини ўргатиши, биринчи ва асосий бос-

қичдир. Зеро, болаликдаги кўникма инсоннинг истиқбол табиатини белгилайди. Шунинг учун ҳам Расули Акрам (с.а.в.) айтадилар: «Ота ўз фарзандига яхши одоб беришдан ё ёмон одатдан қайтаришдан кўра ортиқ тухфа беролмайди».

2. Тарбиянинг яна бошқа босқичи инсон вояга етгач бошланиб, умр бўйи давом этади ва бу давр одоб икки қисмдан иборат: касб, миллат ё халққа хос одоб ва камолат одоби.

Қайд этилган доираларга хос одоблар тақлидан ҳосил этилади ва узрсиз уларга риоя этмаслик ақлан танбеҳга лойиқ ва фазилатга зиддир.

Барча ақл соҳиблари мақбул ҳисоблаб, далиллар асосида тўғрилиги баён қилинган одоблар камолат одоби ҳисобланади.

Ўз нафси ҳақида яхши фикрга боришга шошмаслик камолат одобининг муқаддимасидир. Зеро, баён қилинган нафс табиатига кўра у ҳақда яхши фикрга бориш унинг вужудда ҳоким бўлишига боис бўлади. Нафс ҳокимлиги эса сурбетлик ва тубан хулқларга бошлайди. Нафсга ортиқча баҳо бермай, унга хос бўлган пайсалга солиш, макр-ҳийла сифатларини кўрсатиб қўйиш лозим. Бу билан у жиловланади ва ёмон йўллардан қайтади. Шунинг учун ҳам «Ким ўз нафсини бошқарса, бошқаларни ҳам бошқаради», дейилгандир.

Камолат одоби тўла шаклланиши учун бир неча сифат ва фазилатларни эгаллаш ва баъзиларини тарк этиш керакки, Тангри имдоди ила, уларни кейинги сонларда баён этамиз.

Уста ОЛИМ

ДАРВИНГА ҚАЙТИШ ЭМАСМИ?

Мавзуни тушунтириб, энди топшириқ бермоқчи бўлиб турган эдим, ўқувчиларимдан бири:

- Домла, бизни роса лақиллатиб-сиз-а? - деб қолди дабдурустан.

- Нега?

- Одамни Худо яратган девдин-гиз? Унақамасакан-ку? Телевизорда битта амриқолик айтди: одамсимон маймунлар бўлиб, биз ўшаларнинг авлоди эканмиз.

- Булар таги пуч гаплар. Илмсизларнинг, худосизларнинг даъвоси.

- Профессор экан у одам. Кўрсатди шунақа маймунларни...

Бола ўжар экан: у десам бу, бу десам у, деяверди. Охири бўлмагач:

- Шундай қонуният бор: озчилик кўпчиликка бўйсунуши лозим. Келинлар, овозга қўямиз, - дедим ўқувчиларга юзланиб. - Кимки одамни Худо яратган деб билса, қўлини кўтарсин.

Ҳалиги ўқувчидан бошқа ҳамма қўл кўтарди.

- Кимки ўзини маймундан тарқан деб ҳисобласа, қўл кўтарсин...

Ҳамма жим. Ўжар ўқувчимга қардим. У ўз фикрини тасдиқламоқчи бўлар, у ён-бу ёнига аланлар, лекин негадир қўл кўтаришга ботинолмас эди...

Бу савол-жавоб, тортишув мени узоқ вақтгача ўйлантириб юрди. Йўқ, ўқувчининг ўжарлиги эмас, совет истибдоди йиллари авж олдирилган даҳрийлик гоёси онгимизга нақадар мустаҳкам ўрнашганини, ҳали-бери ундан узил-кесил қутула олмаслигимизни ўйлаб куюнарди одам. Ахир, мустақилликка эришганимиздан сўнг, ҳатто ундан бир оз олдинроқ - ошкоралик, хурфиқрлилик шиори илк бор ўртага ташланган йиллардан бери миллий маънавиятимизни тиклаш, диний эътиқод эркинлигини таъминлаш, хусусан, исломий қадриятларни улуғлаш борасида озмунча ишлар қилиндими? Наҳотки, бу ишлар ёшларимиз кўнглига етиб бормаётган, яхши таъсир кўрсатмаётган бўлса...

Шундай ўйларга фарқ бўлиб юр-

ган кунларим 10-11-синфлар учун янги нашр этилган «Умумий биология» дарслиги кўлимга тушиб қолди. Яхши безатилган, сифатли тайёрланган. Китобни варақлаб, ҳалиги ўжар ўқувчининг саволларига дарслик муаллифлари қандай жавоб беришганини билмоқчи бўлдим, «Одамнинг пайдо бўлиши» бобини очиб, ўқий бошладим:

«Ушбу бобда асосий билимлар бўлиб, одам билан умуртқали ҳайвонлар, шу жумладан одамсимон маймунлар гавда тузилишидаги, феъл-атворидаги (?) ўхшашликлар, фарқлар ҳисобланади...»

«Меҳнат қуроқларини ясаш одам қўлини тобора маймун қўлидан фарқ қилишга олиб келган ва одамнинг ташқи муҳитга бўлган тобелигини енгиллаштирган. Қисқача қилиб айтганда, одамни меҳнат яратган.

Маймуннинг одамга айланиш жараёнида жамоа бўлиб яшаш ҳам муҳим аҳамият касб этган».

«...тик юришга ўтиш одамсимон маймунларда узоқдан ҳавф-хатарни кўра билиш, қурол (асбоб) ушлашга хизмат қилувчи қўлларининг озод бўлишига имкон яратган. Шу сабабли ҳам Ч. Дарвин ва Ф. Энгельс тик юриш маймунларни одамга айланиш жараёнида ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган, деб ҳисоблаганлар». («Умумий биология». 10-11-синф. Т. «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни, 1999 й. Парчалар айнан кўчирилди.)

Ана холос! Ўқувчимни ўжарликда айблашга ҳеч асосим йўқ шекилли. Муҳтарам Юртбошимиз ҳар сафар онгимиздаги, фикримиздаги қулликнинг ёмонлиги тўғрисида куюниб гапирганларида юз карра ҳақ экан.

Бугун ёшларимизни ўзлигини, қадр-қимматини англайдиган, ирода-си бақувват, имони бутун, ҳаётда аниқ мақсадга эга бўлган, мустақил фикрловчи эркин шахслар сифатида камол топтириш ниятидамиз. Шу мақсадда «Қадрлар тайёрлаш Миллий дастури» яратилди. Таълимнинг янги модели ишлаб чиқилиб, ўқув-

тарбия жараёнига татбиқ этиляпти. Бунда асосий эътибор ҳар қайси инсоннинг муайян даражадаги ақлий салоҳиятига қаратилади. Яъни, Юртбошимиз «Тафаккур» журнали Бош муҳаррирининг саволларига жавобларида таъкидлаганидек, «Ҳар қайси инсон Аллоҳ таоло ато этган ноёб қобилият ва истеъдодини (аввало ўзи учун) оиласининг, миллати ва халқининг, давлатининг фаровонлиги, бахт-саодати, манфаати учун тўлиқ бахшида этса, бундай жамият шу қадар кучли тараққиётга эришадик, унинг суръат ва самарасини ҳатто тасаввур қилиш ҳам осон эмас». («Тафаккур» журнали, 1998 йил, 2-сон.)

Энди мана шундай ёруғ ниятлар билан, аввало, маънавий жиҳатдан гўзал келажак сари отланган ёшларга: «Сизнинг аждодингиз маймун бўлган...» деб ўқтириш қандай таъсир қилишини бир ўйлаб кўринг. Улар кимга ишонсин - ҳар нафаси учун Яратганга шукрона айтувчи отабоболаригами ёки ушбу дарсликни ёзган олимларгами?

Абдул ЖАЛИЛ

Азиз муштарий! Худо хоҳласа, бу мавзуга яна қайтамиз. Чунки ҳозирча иллатни кўрсатишга уриндик, холос. Унинг асл моҳияти, юзага келиш сабаблари, оқибатлари ҳақида ҳам фикрлашиш зарур. Уйлаймизки, Сиз ҳам безътибор бўлмайсиз. Мақтубларингизни кутамиз...

Таҳририят

БУЮК ТАКЛИФ

Абу Хурайра (р.а.) ривоят қилади: *Набий (с.а.в.) билан бирга эдим. Бир кишининг «Кул ҳуваллоҳу аҳад...»ни ўқиётгани эшитилди. Шунда Расулulloҳ (с.а.в.): «Вожиб бўлди», дедилар. Мен: «Нима вожиб бўлди?» деб сўрадим. «Жаннат», деб жавоб қилдилар.*

(Термизий, Насоий ривояти.)

Бизга вақт ҳисобида жуда узок, аммо дилларимизга яқин бир замонларда мушриклар Аллоҳнинг расули (с.а.в.) ҳузурларига келиб: «Эй Муҳаммад, бизга Раббингни сифатлаб бер», дейишди. Шунда бутун халойиқ билан Расули ўртасидаги муносабатни ўз назоратига олган Зот ушбу сурани индириди:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝
لَمْ يَكُنْ لَهٗ كُفُوًا أَحَدٌ ۝
لَمْ يَكُنْ لَهٗ وَلَدٌ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهٗ
كُفُوًا أَحَدٌ ۝

1. Айтинг: «У Аллоҳ аҳаддир. 2. Аллоҳ самаддир. 3. Туғмаган ва туғилмаган. 4. Ва ҳеч ким Унга тенг эмас».

Мана шу кичгинагина маккий сура – тўрт офиз лафз саҳиҳ ривоятларда Қуръони Каримнинг учдан бирига тенглаштирилган. Бундай юксак мақомга лойиқдир ҳам!

Абу Дардо (р.а.) ривоят қилади: Расулulloҳ (с.а.в.): «Хар куни Қуръоннинг учдан бирини ўқишдан ожизмисизлар?» дедилар. Саҳобалар: «Ҳа, эй Расулulloҳ, бизлар бундан заиф ва ожизмиз», дейишди. Айтдиларки: «Аллоҳ таоло Қуръонни уч қисмга бўлди, «Кул ҳуваллоҳу аҳад...» Қуръоннинг учдан биридир».

(Муслим ва Насоий ривояти.)

Бу ҳадиснинг маъносини уламо-лар қуйидагича тушунтиришади: Қуръон учта мавзу устида сўз юритади:

1. Тавҳид, яъни, Аллоҳнинг ягоналиги масаласи. 2. Ибрат ва тарбия учун ўтган пайғамбарлар ва қавмларнинг қиссалари баёни. 3. Шариат ҳукмлари.

Мазкур сура биринчи – тавҳид масаласини ўзида тўла ифода этади. Демак, шунинг учун ҳам у Китобнинг учдан бирига тенгдир.

Сура нихоятда фасоҳат ила нафақат савол сўраган ўша замоннинг мушрикларига жавобан, балки қиёмат-

га қадар келадиган бутун одамиятга буюк бир Ҳақиқатни сўйлайди, уни Яратган Парвардигори билан таништиради, қалбни энг тўғри ақида билан боғлайди.

Сура бежизга «Ихлос» деб аталмади. Одатда, Қуръоннинг кўпгина суралари ичида келган бирон воқеа, лафз ёки шахс номи билан номланган. Аммо Ихлос сураси ўзи ташиган маънодан ном олган. Чунки у риё ва ширкдан, Рабб таолодан бошқасига ишониб қолишдан, шак-шубҳалар-у яна ўзича фаолият ҳам, таъсир ҳам кўрсата олмайдиган нимарсалардан қалбни халос этади, тасаввурни, дунёқарашни кишан ва сиртмоқлардан озод қилиб, ҳурриятга, кенгликка олиб чиқади. Ихлоснинг маъноси ҳам шу аслида: Аллоҳдан бошқасидан халос бўлиб, ибодатда, тоату муҳаббатда, хавфу ражда, дуою таваккулда ёлғиз Унинг учун бўлишдир.

«Айтинг (эй Муҳаммад): У Аллоҳ аҳаддир», яъни ибодат қилинадиган Илоҳ бирдир, ягонадир.

Яхудлар, Аллоҳнинг ўғли Узайрга, насоролар, Ал-

лоҳнинг ўғли Масихга ибодат қилмаиз, дейишди. Мажуслар қуёш ва ойга, мушриклар бут ва санамларга қуллик қилишларини айтишди. Яна қайсидир тоифалар нимабалоларнидир ҳақиқат қилиб кўтаришди. Ҳақликларини исботлашга уринганлари сари Ҳақиқатдан узоқлашиб бораверишди. «У Аллоҳ аҳаддир» калимаси ўша савол сўраб келган мушрикларни ҳам, улардан кейингиларни ҳам топганлари сароб эканидан, фақатгина Аллоҳнинг ҳақлигидан бохабар этмокда.

Аллоҳни аҳад деб топган қалб ҳеч нарсани йўқотмайдиган, борликда Аллоҳникидан ўзга ҳақиқатни кўрмайдиган қалбга айланади. Хар бир ходиса, ҳаракат ва жараёнда Унинг қўлини ҳис этади. Сабабларнинг фаолиятига алданиб қолмайди. Хар

бир ишни бевосита Аллоҳнинг хоҳиш-иродасига боғлайди. Бу ҳол дилга хотиржамлик, ақлга тиниқлик, амалга салоҳият бағишлайди. Мана шу бағишлов инсонни ҳақиқий бандалик мақомига кўтаради, икир-чирлардан, юзаки фаолият ва сабаблардан уни халос этади. Шундай қилиб, «Айтинг: У Аллоҳ аҳаддир» калимасига асосланган ҳаёт йўли пайдо бўлади.

*Ойиша онамиз (р.а.) ривоят қилади: Набий (с.а.в.) бир кишини сариййага бош қилиб жўнатдилар. У асҳобига имом бўлиб, қачон намоз ўқиса, охири «Кул ҳуваллоҳу аҳад...» билан тугатаверибди. Қайтиб келганларидан сўнг бу ҳақда набийга (с.а.в.) айтишди. У зот: «Сўранглар-чи нега бундай қилди экан?» дедилар. Сўрашса, у: «Чунки бу сура Раҳмоннинг сифати ва мен уни ўқишни яхши кўраман», деди. Шунда Набий: «Унга хабар беринлар, Аллоҳ ҳам уни яхши кўради», дедилар.
(Бухорий ривояти.)*

У йўл фақат Аллоҳгагина сифиниш йўли.

У йўл муҳаббат ва қўрқувда, кенглик ва тангликда, бахтли ва бахтсизликда ёлғиз Аллоҳга юзланиш йўли.

У йўл ёлғиз Аллоҳдангина қабул қилиш йўли.

У йўл борлик солган кишанлардан узилиш, бор мавжудот билан раббоний муносабатни тиклаш ва айни пайтда уни суюш йўлидир. Зеро, бутун мавжудот Аллоҳнинг яратмиши, Аллоҳнинг инсонга ҳадяси.

У йўл озодлик йўлидир. Озодлик дейилгани ҳамма нарсага қўл силташ, нафратланиш, юз ўгириш эмас, балки башариятнинг тараққиёти йўлида турмуш тўсиқларидан, тузумлар қўйган гов ва босимлардан ўта олиш деганидир.

Даргоҳидаги олий нафхадан бандасига жон ато қилган Аллоҳ унга ана шундай олий бир йўлни – яна бир неъматни тақлиф этаётир.

«Айтинг: У Аллоҳ аҳаддир» калимаси ана шу буюк тақлиф билан келди.

Суранинг давоми эса, бу йўлни қабул қилса, арзигулик эканига инсонни ишонтиради. Чунки у йўлнинг соҳиби бўлган Аллоҳ самаддир, яъни барча эҳтиёжлар Ундан сўраладиган, биронта ҳожат Унинг изнисиз раво бўлмайдиган, аммо Ўзи ҳеч кимга муҳтож бўлмаган хўжайиндир.

«Самад» лафзи «аҳад»нинг маъноси янада кучайтиради. Аслида Аллоҳнинг бирлиги, яққаю ёлғизлиги бор махлуқот ва мавжудот Унинг қули эканига, ҳар бир иш Унинг изни билан бўлишига, ҳамма Унга муҳтож, аммо Унинг ҳеч нарсага эҳтиёжи тушмаслигига, хожа ёлғиз У эканига далолат қилар эди. Аммо бандаларининг феълларидан бохабар Зот шу маънони яна бир бор таъкидлашни лозим кўрди.

Абдуллоҳ ибн Аббос (р.а.) «Аллоҳ самаддир» оятини: «У хўжалигида комил хў-жа, шарафида, азаматида (буюклигида), ҳилмида, илмида, ҳикматида комил зотдир, У шараф ва ҳокимликда мукамалдир. Аллоҳнинг бу сифати (яъни, самад) Унинг ўзигагина хосдир», дея тушунтирганлар.

«Туғмаган ва туғилмаган» ояти юқоридаги оятларга тафсир, таъкидларга яна бир таъкид бўлиб келаётир. Зеро, Аллоҳ таолонинг ягоналиги, самадлиги Унинг туғмаганига, яъни боласи

йўқлигига, туғилмаганига – ота-онаси ҳам бўлмаганига ўз-ўзидан далолат қилиб турибди.

«Ва ҳеч ким Унга тенг эмас». Бу оят У зотнинг жуфти, бирон-бир сифатида тенги йўқлигини яна бир бор таъкид этаётир.

Шунча тафсир ва таъкидлардан

кейин ҳам ҳаётнинг қайсидир, эҳтимол назар илғамас қирраларида кимларнидир, нималарнидир илоҳ даражасида кўраётганлар, балки энди тўхтарлар?! Балки, Аллоҳга сифинишдан кўнгиллари тўлмай, яна қаерлардандир нажот кутаётганлар энди ўнганларлар?! Турли томонларга сочилиб кетган умид ва қўрқувларини шояд бир нуқтага жамлаб оларлар?! Ахир Унга тенг келадиган бошқа ҳеч нарса йўқ!

Ихлос сураси қалбда холисликни ва ундан келиб чиқадиган тавҳид ақида-сини ана шу суратда ўрнатади. Зеро, диннинг асоси, солих амалларнинг Аллоҳ даргоҳида қабул бўлиш, куфрдан ғолиб келиш, ширкдан халос бўлиш омили Ихлосдир.

Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳис-салом бомдод ва шом намозларининг суннатларида Кафирун ва Ихлос сураларини ўқир эканлар. Янги кун ва тунни шулар билан бошлашнинг бир маъноси, хикмати бўлса керак, албатта.

Аллома ибн Касир Ихлос сурасининг тафсирини қуйидаги ривоят билан якунлайди: Имоми Бухорий Абу Хурайрадан нақл этган ҳадисда Набий (с.а.в.) марҳамат қилиб айтадиларки: «Аллоҳ азза ва жалла дейди: «Одам боласи Мени ёлғончи қилди, ҳолбуки у бундай қилмаслиги керак эди. Мени ҳақорат этди, ҳолбуки у бундай қилмаслиги керак эди. Ёлғончи қилиши, «Ҳеч қачон мени аввал яратгани каби яна қайтармайди», дейишидир. Ҳолбуки, аввалги марта яратиш сўнг уни қайтаришдан оғирроқдир. Мени ҳақорат қилиши эса, «Аллоҳнинг боласи бор», деб айтишидир. Ваҳоланки, Мен аҳадман, самадман, туғмаганман ва туғилмаганман, ҳеч нарса Менга тенг эмасдир».

Тафсир китоблари асосида Абдугафур ИСКАНДАР тайёрлади.

Пайғамбаримиз айтадилар: «Ким бир кунда «Кул ҳуваллоҳу аҳад...»ни икки юз марта ўқиса, Аллоҳ унинг эллик йиллик гуноҳларини ўчиради, фақат бўйнида қарзи бўлмаса».
(Термизий ривояти.)

Жобир (р.а.) ривоят қилади: Набий (с.а.в.) айтдилар: «Ким мўмин ҳолида учта нарса билан келса, жаннатнинг хоҳлаган эшигидан киради ва хоҳлаган хурга уйланади: қотилини афв қилган, (бир биродарининг) қарзини махфий тарзда берган ва ҳар фарз намознинг орқасидан «Кул ҳуваллоҳу аҳад...»ни ўқиган бўлса». Шунда Абу Бакр (р.а.): «Уларнинг биттаси билан келса-чи?» деб сўрадилар. У зот: «Биттаси билан келса ҳам (бўлаверади)», дедилар.

(Ҳофиз Абу Яъло ривояти.)

Аҳмад МУҲАММАД ТУРСУН

ВАЪДА

қарздор

Ўтган йили хорижда яшаётган ватандошларимиздан бири ўзининг ота юртида қўшма корхона очиш илинжида юрганини айтиб, Намангандаги корхоналардан бирининг раҳбари билан учраштиришни сўради. Раҳбарга кўнғироқ қилиб, учрашув куни ва соатини келишиб олдик. Эртасига белгиланган пайтда меҳмон билан унинг қабулхонасига кириб бордик. Котиба қизга кимлигимизни айтиб, бошлиқни суриштирдик.

— Бошлиқ йўқлар, — деди котиба.

— Нега йўқ бўларканлар, ахир бугунга ва шу соатга келишганмиз-ку?

— Йиғилишга кетдилар.

— Қачон қайтишлари мумкин?

— Айтолмайман...

Мен айрим раҳбарларнинг бунақа «муомалалари»ни кўравериб кўзим пишиб кетгани учун анча хотиржам эдим. Аммо ҳамроҳим ўзини қўйгани жой тополмас, тинмай қабулхонанинг у бошидан бу бошига юрар эди. «Ахир, бу қанақаси, ваъдалашса-ю, кейин қаёққадир жўнаворса!» деб тинмай жаврарди. Котибанинг гапига ишонмай, раҳ-

барнинг эшигини тортиб ҳам кўрди.

Унинг куйиб-пишишида жон бор эди.

Биринчидан, савдо-тижорат оламида шерикнинг бирига берган ваъдаси имзо ва муҳрлар билан безатилган шартнома ва битимлардан ҳам ишончлироқ ҳисобланади, улар ўша ваъданинг қоғоздаги кўриниши, холос. Иккинчидан, меҳмоннинг вақти ғоят зик эди: раҳбар билан учрашувдан сўнг бир соат ичида меҳмонхонага кириб, юқларини олиши, сўнг пойтахтга — вазирликдаги халқаро анжуманга етиб бориши керак эди. Хуллас, у ортиқча кутолмай жўнаворди ва қўшма корхона ҳақидаги режа режалигича қолиб кетди.

Ёки мана бу воқеани олинг: дўстим Салоҳиддин ўқитувчиликни ташлаб, ўзини тижоратга урганлардан. Уқуви бор эканми ёки омади чопиб қолдими, ҳар қалай, янги иши анча юришиб кетди. Кўп ўтмай, анча-мунча дастмоя орттирди, эскироқ бўлса ҳам, енгил машина сотиб олди, рўзғорига кут-барака кириб қолди. Унинг иши юришиб кетганини кўриб, яна бир дўс-

тимиз Иброҳим ҳам гулдай хунарини ташлаб, «осонроқ» ишни — савдогарчилик қилишни хоҳлаб қолди. Лекин бунга дастмоя йўқ. Ҳозир унча-мунча одам бировга қарз бермайди. У Салоҳиддиндан пул сўраб борди. Аввалига Салоҳиддин кўнмади: «Пулни сенга берсам, ўзим ипподромдан молни нимага оламан?» Лекин Иброҳимнинг «оҳи» Худога етди, Салоҳиддин бир ой санаторийда даволандиган бўлиб қолди. Иброҳимни чақириб, гувоҳлар иштирокида бор дастмоясини унга бир ой муҳлатга бериб турадиган, у эса пулни «айланттириб», ўзини бир оз тиклаб оладиган бўлди. Шунга қўлни ташлашиб ваъдалаштиди. Аммо, мана, салкам бир йил бўляптики, ўша пулдан дарак йўқ. Салоҳиддин бечора деярли икки-уч кунда дўстиникига пулни қистаб боради, у эса «билмасдан ўтмас мол олиб қўйганини» рўқач қилиб пайсалга солаверади. «Эртага, индинга» деган ваъдаларнинг охири кўринмайди. Бор-будидан ажраган Салоҳиддин ишини давом эттиролмай хуноб. Кескинроқ ҳаракат қилай деса, ўттиз йиллик дўсти, кутай деса, топганини еб, тугатиб бўлди...

Ҳа, кейинги пайтларда ана шундай ваъдабозлик, сўзда турмаслик, субутсизлик тобора урчиб кетяпти. Қоп-қоп ваъдалар берилляпти. Ҳеч ким уларни бажариш ҳақида бош ҳам қотирмаяпти. Туппа-тузук, эсли-хушли бир киши билан «фалон соатда кўришамиз», деб шартлашасиз. Аммо белгиланган вақтдан кейин ҳам камида бир-икки соат кутасиз, ундан эса дарак йўқ. Кечикиб келиб узр ҳам сўрамайди, гўёки шундай бўлиши керакдай, мақсадга ўтиб кетавради.

Ёки яна биттаси: «Ишингни фалон куни битказиб бераман», дейди-ю, шу заҳоти

эсидан чиқаради. Сиз эса кутаверасиз, югураверасиз.

Бошқаси боласига ниманидир ваъда қилади-ю, олиб бермайди, бу «тарбия» оқиба-тида яна бир субутсиз инсон пайдо бўлади.

Бизларга ўзи нима бўляпти? Ваъдага вафо, сўзида туриш каби фазилатларимиз нега тобора анқога шафъ бўлиб кет-япти? Нега ҳеч ким ваъдани бажармаганидан, айтилган вақтдан кечикканидан хижолат ҳам бўлмаяпти? Ахир, халқимизда «Ваъдага вафо — марднинг иши», деган гап бор-ку! Унда, биздаги мардлар қаёққа кетишди? Нега «Иигит сўзидан қайтмайди», деган мақолни ҳеч ким эсламай қўйди?

Ана шу саволларга жавоб тополмай қийналаман. Тўғри, инсончилик, айрим сабабларга кўра гоҳида ваъдангнинг устидан чиқолмай қоласан киши. Лекин шунда ваъда берилган кишига олдиндан хабар қилиб, узр айтиб қўйилса, бўлади-ку!

Ваъдага вафо қилмаслик халқимиз орасида ҳамиша энг ёмон иллатлардан саналган. Ваъдабоз, субутсиз кишиларни рисоладаги, яхши, фазилатли киши деб ҳисоблашмаган. Айниқса, Ислом ахлоқ руҳида тарбия топган ота-боболаримиз субутсизликдан, ваъдабозликдан ниҳоятда жирканишган.

Ваъдабозлик бевосита ёлғончиликка ҳам сабаб бўлади. Исломда ёлғончилик гуноҳи кабира (улкан гуноҳ) ҳисобланади. Аҳдига вафо қилиш эса, имоннинг кўзга кўринган белгиларидан бўлиб, бу нарса Қуръони Каримда қайта-қайта тақрорланган. Қуръони Каримнинг Мўминлар сурасида имон аҳлини таърифлай туриб, Аллоҳ таоло: «Улар омонатларига ва аҳдларига рия қилувчилардир», дейилди. Яна бир ояти каримада эса: «Аҳдга вафо қилинлар. Албатта, аҳд масъул бўлган ишдир», дейилган.

Исломий ахлоққа кўра, ваъдага вафо қилиш якка шахслар ва жамоалар ўртасидаги ўзаро ишонч ва ҳамкорликнинг асосидир. Агар у йўқолса, одамлар бир-бирига ишонмайдиган бўлиб қолади, ҳамкорликдан путур кетади, ёлғончилик, алдов кучаяди, жамият инқирозга рўбарў бўлади.

Олий хулқ соҳиби Пайғамбар алайҳиссалом барча юксак фазилатлар қатори ваъдасида турадиган, сўзига амал қиладиган комил инсон бўлганлар. Абу Ҳурайра (р.а.) ривоят қилишларича, Расули Акрам (с.а.в.): «Мунофиқнинг учта белгиси бор — ёлғон гапирари, ваъдага вафо қилмайди, омонатга хиёнат қиладиган», деганлар. Яна бир ҳадисда: «Бир мусулмон биродаринг билан тортишма, уни масҳара қилма, унга ваъда бериб, кейин ваъдага хилоф иш қилма», деб айтганлар. Расулуллоҳ алайҳиссалом қўлидан келмайдиган нарсани бировга ваъда қилгани ҳам, болаларга ваъда бериб, бажармагани ҳам қоралаганлар.

Ваъдабозлик, субутсизлик ёлғончиликнинг бир кўринишидир. Ёлғончилик, сўзида турмаслик, ёлғон гувоҳлик бериш, ваъдани бажармаслик гоёт ёмон қилиқлар бўлиб, бунда кишилар қаттиқ гуноҳкор бўлишади, улар Қиёмат кунинг энг ёмон кишилар сафида туради. Шундай бўлгач, ёлғондан, субутсизликдан қочиш ҳар биримизнинг мақсадимиз бўлсин. Зотан, Алишер Навоий айтганидай, «Кимники сўзи ёлғон — ёлғони очилиб қолғоч уёлғон...»

Ёлғончи сўзини бир-икки бор ўткази, кейин нима қилади? Ёлғончи билиниб қолганидан сўнг унга расволик етади ва сўзининг эътибори йўқолади...

Наманган

ҚУРЪОНИЙ ҚОМУС

✓ Қуръони Карим бир юз ўн тўрт сурадан иборатдир.

✓ Қуръони Карим пайғамбаримиз Муҳаммад солаллоҳу алайҳи васалламнинг огизларидан Ҳазрати Усмон ибн Аффон, Али ибн Абу Толиб, Зайд ибн Собит ва Убай ибн Каъб орқали Абу Абдур Раҳмон ибн Ҳабиб ас-Сулабийдан Осим ибн Абу ал-Куфий ат-Тобийнинг қироатларига асосланиб ёзиб олингандир.

✓ Қуръони Каримнинг саксон олти сураси Маккаи мукаррамада, йигирма саккиз сураси Мадинаи мунавварада нозил бўлган.

✓ Биринчи нозил бўлган сура Алақ бўлиб, дастлаб беш ояти карима тушганлиги ҳақида саҳиҳ ҳадислар мавжуддир.

✓ Қуръони Каримдаги энг узун ояти карима — Бақара сурасидаги 282-оят бўлиб, тўлиқ бир саҳифа ҳажмга эга.

✓ Қуръони Каримнинг энг кичик сураси уч, энг узун сураси икки юз саксон олти оятдан иборат.

✓ Қуръони Каримда Аллоҳ» калимаси 2697 жойда учрайди, Қуръон» калимаси эса, етмиш жойда зикр этилади.

✓ Мим» ҳарфи фақат Кавсар сурасидагина йўқ.

✓ Энг сўнг нозил бўлган ояти карима Моида сурасининг 3-оятидир.

Ёқуб УМАР
тайёрлади

Малайзия жануби-шарқий Осиёнинг қоқ марказида, экваторга яқин минтақада жойлашган ниҳоятда гўзал тропик иқлимли бир мамлакатдир.

Малайзия ярим ороли ва Борнео оролидаги Сабах ва Саравак штатларидан ташкил топган. Умумий ер майдони 329758 кв.км. Пойтахти Куала-Лумпур.

Малайзия кўп миллатли давлат. Аҳолиси 21,3 милён кишини ташкил этади. Миллий тили малай тили. Инглиз ва араб тиллари алоқа тили ҳисобланади. Аҳолининг олтинчи фоизга яқини мусулмондир. Ислом дини расмий давлат дини деб эътироф қилинган. Шунингдек, будда, ҳинд, масиҳийлик ва бошқа динларга эътиқод қилувчилар ҳам бор.

Малайзия ўн учта штат ва иккита федерал майдондан (пойтахт Куала-Лумпур ва Лабуан ороли) ташкил топган.

МУСҲАФДАН НУСХА

Малайзиянинг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчисининг маданият ишлари бўйича котиби Аминуддин ЯХ'Е билан суҳбат

— *Мухтарам котиб жаноблари, ўзбекистонликлар сўлим табиатли Малайзия ўлкасига катта қизиқиш билан қарайди. Сиз юртингизни қандай танишларини истайсиз?*

— Ҳар бир юртнинг ўзига хос жозибаси бор. Жумладан, Малайзиянинг ҳам. Авваламбор, тарихдан гапирадиган бўлсам, археологик қазилмалар милоддан олдинги III асрда ҳозирги Керах штатида ҳинд-буддий давлат бўлганини тасдиқлайди. Ўрта асрларда савдо-сотик ва ҳунармандлик ниҳоятда ривожланди. Аммо XV аср бошларида португалларнинг келиши, сўнг ҳолландлар, ундан кейин эса, инглизлар юритган истибод тузум мамлакатнинг ҳар томонлама гуллаб-яшнашига тўсқинлик қилди. Фақат XX асрнинг 30-йилларига келиб, бутун дунёда бўлгани каби, Малайзия ярим оролида ҳам озодлик ҳаракатлари бошланди. 1957 йилнинг 31 августида Малайзия Федератсияси мустақилликни қўлга киритди. Ҳозирги Малайзия давлати 1963 йили ташкил топган.

Энди бугуни ҳақида тўхта-

ладиган бўлсам, Малайзия жуда тез суръатлар билан ривожланган давлатлар қаторига кириб бормоқда. Иқтисодий-ётимизни асосан ишлаб чиқариш саноати ташкил этади.

Биласизми, бизда йил — ўн икки ой бир хил иқлим: иссиқ ва намгарчилик. Хуллас, малайзияликлар учун тўрт фаслни кўриш — мўъжиза.

Малайзияда ўн икки милён

мусулмон яшайди, аксарияти малай миллатига мансуб. Уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари давлат томонидан ҳимоя қилинади. Шунингдек, буддизм, индуизм ва масиҳийликка эътиқод қилувчилар ҳам бор. Бизда эътиқод эркинлигига риоя этилади.

— *Малайзиялик мусулмон биродарларимизнинг бугунги ҳаётини ҳам билгимиз келади.*

— Бизнинг мамлакатда конституция қонуллари икки қисмдан — исломий қонунлар ва фуқаролик қонунларидан таркиб топган. Фуқаролик қонунларига ҳар бир малайзиялик бўйсунуши шарт. Исломий қонунлар эса, фақат мусулмонларга тегишли. Масалан, закот бериш, никоҳ ва бошқа масалалар.

Малайзияликлар асосан шофеъий мазҳабига амал қилишади.

Таълим-тарбия борасига келсак, давлат муассасаларида ўн икки ёшгача ҳеч бир соҳага йўналтирилмаган ҳолда умумий таълим берилади. Аммо ота-оналар унгача ҳам фарзандларини мустақил Ислом мактабларида ёки муаллим ёқлаб ўқитишлари мумкин.

Ҳаж муассасаси

Тўққизта штатни султонлар бошқаради ва улар навбат билан беш йил-беш йилдан Малайзияга қироллик қилишади.

Давлат бошқаруви демократик парламент асосига қурилан. Парламентга Бош вазир раҳбарлик қилади.

Иқтисодиёти саноат ишлаб чиқаришига йўналтирилган. Миллий автомобил заводига эга. Шунингдек, палма ёғи, каучук, нефть маҳсулотлари етиштириш бўйича дунё бозорининг олдинги ўринларида туради. Туризм ҳам мамлакатга катта даромад келтиради.

Миллий валютаси — ринггит.

Махшур миллий таоми — сатэ (қўрда пиширилган гўшт, кабобга ўхшаб кетади).

Миллий байрамлари — мустақиллик куни (31 август), Қурбон ва рамазон ҳайитлари, Хитой янги йили (январ-феврал), Шаҳар куни (1 феврал).

ОЛГАН ЮРТ

Диний таълим уч босқичга бўлинган: бошланғич, ўрта ва олий. Байналмилал Ислом университети, Исломни тушуниш илмий-тадқиқот институти олий босқичларда фаолият кўрсатиб турибди.

Иккита катта исломий ташкилот бўлиб, бири аҳоли ўртасида динни ёйиш билан, иккинчиси янги мусулмонларга таълим бериш билан шуғулланади. Бундай марказлашув мусулмонлар орасидаги хилма-хилликнинг олдини олади.

Бутун Исломий ташкилотлар Уламолар кенгашига бўйсунади, унинг фатволарига биноан иш кўради.

— Эшитишимизча, Малайзияга Ислом мусулмон савдогарлари орқали борган экан.

— Тўғри эшитгансиз. Ҳақиқатда шундай. Юқорида айтиб ўтганимдек, Малайзияда ўрта асрларда савдо-сотик жуда кучайган. Бу ҳол мусулмон савдогарларнинг ҳам назаридан четда қолмаган. Мусулмонлар дастлаб XV асрнинг бошларида боришган. Уларнинг феъл-атворлари, юриш-туришлари, омонатдорликлари ерли аҳолида Исломга нисбатан қизиқиш уйғотган. Шунингдек, мусулмон даъватчилар бориб, малайларни Исломга даъват эт-

ган, деган қарашлар ҳам бор. Малакка штати аҳолиси Малайзияда биринчи бўлиб Исломни қабул этган.

Элик йил ўтиб, масиҳий даъватчилар ҳам келишди. Лекин кечикканлари боис, ишлари унча юришмади.

— Ўзбекистон билан Малайзия ўртасидаги алоқалар ҳақида нималар дея оласиз?

— Икки давлат ўртасидаги дўстона алоқалар анча-мунча тарихга эга. Аммо бу дўстлик Ўзбекистон мустақилликка эришгандан кейин янада ривожланди. Ўтган йили Малайзия Бош вазир Махатҳир Муҳаммад расмий ташриф

билан Ўзбекистонга келдилар. Бош вазир жаноблари юртингиз билан танишар экан, Ҳасаним маҳалласидаги «Тиллашайх» жомеъ масжиди кутубхонасида сақланаётган Қуръоннинг ноёб нусхаси — Мусҳафи Усмонни зиёрат қилдилар. Шундан кейин у жаноб Малайзияда мусҳафнинг нусхасини яратишга қарор бердилар. Бир неча ойлик уришишлардан сўнг рамазон ойида мусҳафнинг янги нусхаси батамом яратиб бўлинди.

Шунингдек, ҳозирда бир қанча ўзбекистонлик ёшлар Малайзияда таълим олмоқда. Ҳа, айтгандай, ҳозир Селангор штатида ниҳоятда катта бир масжид қуриляпти. Унинг ички безагига ўзбек усталари таклиф қилинган. Ганч-ўймакорлик ишларида ўзбекларга тенг келадигани йўқ экан.

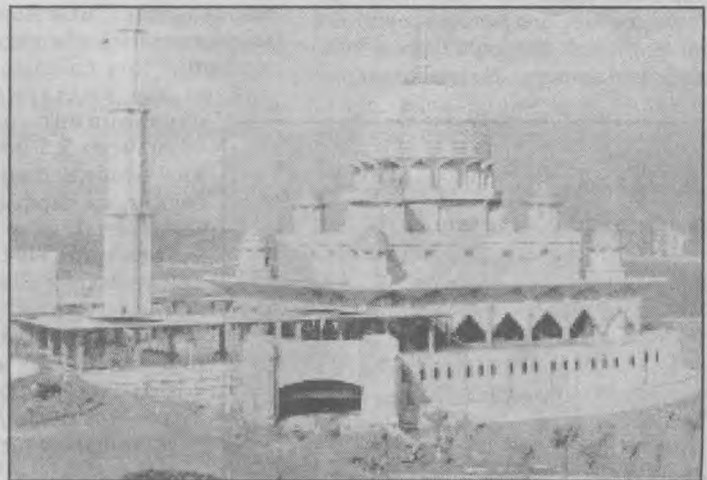
Яна кўпгина ўзбек спортчилари, спорт устозлари малайзияликларга турли спорт турларидан сабоқ бермоқда.

— Қизиқарли суҳбатингиз учун катта раҳмат. «Ҳидоят» журнали тахририяти ва муҳлислари бутун Малайзия халқига тинчлик-хотиржамлик, баркамол тараққиёт, узилмас биродарлик соғиниб қолади.

Абдуғафур ИСКАНДАР
суҳбатлашди

*Худди ўша ўзбек усталарининг бир вакили билан суҳбат кейинги саҳифада эълон қилинаётир.

Селангор штатидаги Путражая масжиди. Унда ўзбек усталари ишлашмоқда.

Эзгу санъат ўлмас, чегара билмас

Малайзия масжидларида безак ишларини бажарган ўзбек усталаридан бири Миробид МИРЗАРАҲИМОВ билан суҳбат

Савол: Кейинги йилларда наққош, ганчкор усталаримиз тез-тез Малайзияга бориб ишлаб, ижод қилиб қайтишмоқда. Бунга қандай омиллар сабаб бўлаётир?

Жавоб: Малайзия Бош вазири юртимизга ташрифи чоғида Самарқанд ва Бухородаги кўҳна обидаларни, мустақиллик йиллари бунёд этилган муҳташам зиёратгоҳларни кўриб, уларнинг безатилишини кузатиб беихтиёр: «Бизнинг мамлакатда ҳам Ўзбекистон усталари қиладиган иш кўпга ўхшаб қолди», деб ният қилган экан. Шундан буён усталаримизни бу давлатга тез-тез таклиф этадиган бўлишди. Аммо айтиш лозимки, бундай ҳамкорликлар, авваламбор, мустақиллик шарофати туфайли амалга ошмоқда. Умуман олганда, шу йиллари Малайзияда барча иморатларни жаҳон стандартларига мослаб қайта таъмирлаш кенг тус олган. Айни чоқда катта-катта масжидлар ҳам қурилаётир. Жумладан, Ҳазрат Имом Бухорий номидаги жуда катта музей ва масжид қурилиши бошлаб юборилган. Бу биоларнинг ички безак ишларини бажаришда ўзбек усталари фаол иштирок этишяпти. Масалан, яқинда биз Малайзия пойтахтида, аэропорт яқинида жойлашган 15 минг намозхон ибодат қила оладиган улкан масжиднинг ички безак ишларини тугаладик. Усталаримиз тўрт ой самарали меҳнат қилиб, масжидни жуда гўзал услуб, нури бўёқларда безашга эришдилар.

Савол: Усталаримиз, хаттотларимиз санъати Малайзия мустақиллигига маъқул тушгани табиий. Акс ҳолда сизларни таклиф этишмасди. Бизни қизиқти-

радигани шуки, ҳар икки мамлакат меъморчилигига хос исломий ва миллий анъана, услубларни уйғунлаштириш, умуман, иш юзасидан дастлабки келишувлар қандай амалга ошди?

Жавоб: Албатта, бажариладиган барча ишларнинг олдиндан режаси тузилади. Нақш ва безакларнинг қоралама нусхалари муҳокама этилади, уларнинг кичик ўлчамлардаги кўринишлари яратилади. Айтиш керакки, бу жараён анча кўп вақтга чўзилади. Чунки буюртмачиларимиз биз бажарадиган ишнинг кўлами, қўлланадиган услублар, қолаверса, харажатлар ҳақида тўлиқ тасаввур ҳосил қилишлари зарур. Хуллас, бу босқичда нима қилиб бўлса ҳам, уларда санъатимизга ишонч уйғотишга интиламиз.

Савол: Сизнинг ижодий гуруҳ Самарқандга бажарган ишлардан хабарим бор. Ҳатто ҳарфларнинг баландлиги 5 метр келадиган оятлар ёзувини ҳам нақш этибсизлар. Бу албатта жуда оғир иш. Ҳар ким ҳам бажаролмайди. Малайзиядаги масжидларда ҳам шундай йирик ўлчамли ёзувлар бўлдимми?

Жавоб: Тўғри айтдингиз. Самарқанднинг Биби Хоним жомеъ масжидидаги каби улкан ёзувлар дунёнинг ҳеч қаерида йўқ. Малайзия масжидларида битган ёзувларнинг энг баланд «бўйлиси» 2,5 метрга боради. Бошқа бир деворий ёзувда эса ҳарфларнинг баландлиги 1 метр 85 сантиметрга тенг. Иккаласининг ҳам узунлиги 62 метр. Қолган кўпчилик ишларни майда ўлчамли ёзувлар ташкил этади.

Савол: Албатта, улкан жомеъ масжидларига қайси оят, қайси ҳадис ёзилиши-

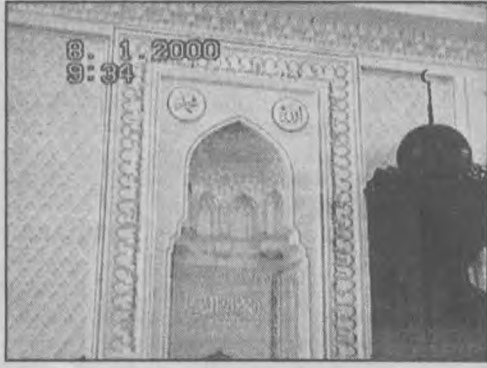
ни ҳал этиш, танлаш ҳам муҳим масала. Шунда қандай йўл тутилди, сизлар танлаб кўрсатдингизми ёки малайзияликлар таклиф этишдимми?

Жавоб: Ёзувлар учун матнларнинг барчасини маҳаллий Ислол олимлари ўзлари танлаб беришди.

Савол: Меъморчиликда муқарнас деган кўҳна услуб мавжуд. Жуда кам қўлланилади. Баъзан бу усул — жуда мураккаб, энди ҳеч ким бундай йўлда ижод этолмас керак, деб ҳам ўйлардик. Лекин кейинги пайтда баъзи масжидларда шундай санъат аломатларини учратдик...

Жавоб: Йўқ, ундай эмас. Муқарнас бўйича Самарқандда яхши усталар мактаби бор. Тошкентдаги Темурийлар тарихи давлат музейи, Олий Мажлис биносининг ички безакларида ҳам қисман бўлса-да, шу услуб қўлланилган. Амир Темури макбараси, Биби Хоним масжиди, умуман, Самарқанддаги меъморий обидаларнинг муқарнаслари неча йилларки, қайта тикланмай келинди. Мустақиллик йилларида, хусусан, Мирзо Улуғбек юбилейи олдиндан Улуғбек мадрасасининг, Амир Темури бобомиз юбилейи арафасида эса Биби Хоним, Гўри Амир макбараларидаги энг мураккаб услубдаги санъатлар қайта тикланди. Шуларнинг ҳаммасини ҳозирги усталаримиз бажаришди ахир. Бугина эмас, усталаримиз бундай қадимий анъаналар, санъатларни ижодий ўзлаштиришиб, нафақат юртимиздаги биолар, балки қатор чет давлатларда, хусусан, Малайзиядаги масжидларни безашда ҳам улардан унумли фойдаланишди.

Хайруллоҳ ЛУТФУЛЛОҲ
суҳбатлашди

Пайгамбарлар султони Муҳаммад Мустафо (с.а.в.) халқ ва хулқ жиҳатидан инсонларнинг энг гўзали эдилар. Рух ва қалб поклигига эришган мингларча авлиёлар, қалами сайқалланган мингларча адиблар, васф мулкнинг подшоҳига айланган мингларча шоирлар то шу кунгача у зотнинг сурат ва сийратларини, хулқу шамойилларини сифатлашга уринишади, аммо бу ишни маромига етказишдан ожиз эканларини эътироф этишади. Шундай бўлса-да, Расулulloҳга (с.а.в.) бўлган муҳаббат ва соғини у зотнинг гўзал сурат ва хулқларига қайта-қайта мурожаат этишга ундай беради. Қуйида ёзаётганларимиз ҳам Қози Йёз, Муҳаммад ибн Абдуллоҳ Хоний ва яна бошқа бир қанча сийрат адибларининг асарларидан олинган бўлиб, бетакрор гўзаллик соҳибининг таъриф ва тавсифи йўлида ожизона бир ҳаракатдир.

Баҳриддин УМРЗОҚ

МУБОРАК СИЙРАТ

«Набий юзимни силаб қўйган эдилар, қўлларидан худди атторнинг қутисидан таралгандек димоғимга хуш бўй урилди», деб зикр этади. Имоми Бухорийнинг ривоят қилишича, мушқу анбар уфуриб турган кўчадан юрган киши бу ердан, албатта, Расулulloҳ (с.а.в.) ўтганларини билиб оларкан. У зот агар бирон боланинг бошини силаб қўйсалар, кечгача ўртоқлари унинг ёнидан кетолмай қолишаркан.

Ҳислари фавқуллода қувватли эди. Узоқлардаги товушларни ҳам эшитар, ҳеч ким кўра олмайдиган масофани

бемалол кўрар эдилар. Ойиша онамиз (р.а.): «У зот қорон-ғуда ҳам худди кундуздагидек бемалол кўраверар эдилар», дейди.

Қиёфалари

Расули Акрамнинг (с.а.в.) ранг-рўйлари бениҳоя чиройли, тана аъзолари фавқуллода мутаносиб ва хушбичим эди. Абу Ҳурайра (р.а.): «Мен Расулulloҳдан (с.а.в.) чиройлироқ одамни кўрмадим. Қуёш гўё у зотнинг юзларига балкиб турарди. Кулганларида шуъласи деворларга тушарди», дейди. Ибн Абу Холанинг хадисиди эса: «Юзлари ўн тўрт кунлик ойдек ярқираб турарди», дейилган. Ҳазрати Али (р.а.) Расулulloҳ (с.а.в.) васфлари охирида: «У зотни дастлаб кўрган одам кўрқарди, муомала қилиб таниганидан сўнг яхши кўриб қоларди. Расулulloҳдек (с.а.в.) одамни аввал ҳам, кейин ҳам кўрмадим», дейди.

Вужудлари

Пайгамбар алайҳиссаломнинг истаклари юзларида билинар, бир нарсадан хушлансалар, мамнунликлари кўринар эди. Ғазаб ва хафачиликлари ҳам юзларида аён бўларди. Вужудлари доимо покиза, мушқу анбар хоҳ суртсинлар-суртмасинлар, хушбўйлик уфуриб турарди. Анас (р.а.): «Набийдаги (с.а.в.) хушбўй мен хидлаган ифор, анбар ва мушқлардан ёқимлироқ эди», дейди. Жобир ибн Абдуллоҳ (р.а.) эса:

Сўзлари

Кераксиз бирон гап-сўз айтмасдилар. Айтганлари ҳикмат ва насихат бўларди. Хар кимнинг ақли ва тушунишига қараб сўзлар эдилар. Сухбатларига асло тўйиб бўлмасди. Бирон киши бирон нарса сўраса, дархол жавоб қайтарар, жавоблари худди йиллар ўйланган янглиф воят ҳикматли, чуқур ва кенг бўлар эди. Лўнда, қисқа, аниқ, сунъийлик ва такаллуфдан холи, айни пайтда фасохат билан гапирардилар.

Мулоим ва камтар эдилар. Ўзларига қилинган ҳазилни тўғри қабул этар, ўрни билан ҳазил ҳам қилар эдилар. Ҳазилларига ёлғон аралашмасди. Қулишлари табассум эди. Нубувватларига тегишли жиддият ва виқорни асҳоб билан ораларига тўсиқ қилмас эдилар. Оддий одамлардек тутардилар ўзларини. Ибн Масъуд ривоят қилишича, бир киши у зотнинг (с.а.в.) ҳузурларига келганида хайбатлари босиб, гапиролмай қолади. Шунда Расулulloҳ: «Кўрқма, мен подшоҳ эмасман», деганлар.

Муомалалари

Расули акрам (с.а.в.) доимо очик юзли, табас-сумли эдилар. Муомалалари зериктирмайдиган, оғир ботмайдиган эди. У зот билан бирга бўлишдан ҳеч ким шикоят қилмаган.

Уч нарсдан— муноқаша (бахс) қилишдан, кўп гапиришдан, қизиқтирмаган нарса билан овора бўлишдан сақланар эдилар. Ҳеч кимни ёмонлама, ранжитмас, яширин ҳолларини тафтиш қилмас эдилар. Сухбатдошларини диққат билан эшитар, арзларини қабул этар, гап-сўзларидаги камчилик, ноаниқлик, тушунарсизликка сабр қилар эдилар. Асҳобида бу ҳолдан бетоқатлик кўрганларида: «Эҳтиёж эгасига ёрдамчи бўлингиз», дердилар.

Ҳақдан айрилмагунича сўзлаётган одамнинг сўзларини бўлмас эдилар.

Расулulloх (с.а.в.) одамларни доимо ўзларига жалб этиб турардилар. Бирон нарсдан оғохлантирганларида авзойларини ўзгартирмай, пешоналарини тириштирмай оғохлантирардилар. Сухбатдошларига даврада ўзига яраша жой кўрсатардилар. Йиғинда ўтирган ҳар бир киши, Расулulloх ҳаммадан кўра менинг хурматимни жойига қўйдилар, деган фикр билан кўнгли чоғ бўларди.

Таънисалар-ганимасалар, ҳаммани тенг кўрардилар. Камбағал ё бойга ажратмай, ким уйига таклиф этса, борар, бирон кишига йўлиққанларида, биринчи бўлиб салом берар эдилар. Хатто кичкинтой болаларга ҳам. Чунки у зот бандаларнинг Аллоҳга энг итбатлиси эдилар. (Бир ҳадисларида: «Биринчи салом берганингиз Аллоҳга итбатлироғингиздир», деб марҳамат қилганлар).

Неъматни ҳар доим улуг кўрар, озга қаноат этар, ёмонлама, мақтамас ҳам эдилар. Ҳаққа эътироз этилсагина, ғазабланардилар. Ғазабланганларида асло ўринларидан турмасдилар.

Бир нарсага ишорат қилгудек бўлсалар, бармоқлари билан эмас, қўллари билан ишорат қилар, бир тарафга қарамоқчи бўлсалар, бутун вужудлари билан ўгирилиб қарар эдилар. Гапирганларида чап қўлларининг бош бармоғини ўнг қўлларининг кафтига урганча гапирар эдилар.

Овқатланишлари

Ниҳоятда кам ер ва кам ухлар эдилар. Аслида, кўп ейиш ва кўп ухлаш ҳеч қачон инсон боласига фазилат бўлган эмас. Бани башарнинг энг афзаллари бўлган пайғамбарларга-ку, умуман. Чунки бу икки ишни кўпайтириш ақлни заифлаштиради, ланж, ялқов, хомуш қилади, умрни зое кеткизади, дилни ғафлатга солади. «Одам боласи қорнидаги ёмон идишни тўлдиролгани йўқ. Унга тўйиши учун бир неча лукма кифоя қилади. Шубҳасиз, (ошқозоннинг) учдан бири таом, учдан бири сув, учдан бири нафаси учундир», деб тарғиб этардилар у зот (с.а.в.). Ойиша онамиз: «Набий (с.а.в.) қорнилари тўйиб овқат еган эмаслар», дейди. Уйқу-

лари ҳам жуда кам бўлган. Шунда ҳам: «Икки кўзим ухлагани билан қалбим ухламайди», деганлар.

Феъллари

Ҳар бир ишлари мўътадил эди. Бир-бирига терс тушадиган ҳеч бир ҳаракатлари йўқ эди.

Инсонларнинг ғафлатга тушиб, Ҳақдан айрилишларидан кўрққанлари боис улардан беҳабар қолмасдилар. Ҳақни ҳар нарсдан афзал билиб ҳимоя қилар эдилар. У зотнинг назарларида энг яхши инсон динга хизмати кўп бўлган инсон эди.

Саҳобалардаги бардамликни қаттиқ тутиб турардилар. Энг мискин бечораларни ҳам назарларидан четда қолдирмасдилар. Бир сафар масжидни супуриб-сидириб юрадиган мискин кампир вафот этади. Саҳобалар у зотга айтиб ўтирмасдан аёлни дафн этиб келишади. Умматидан доим ҳол-хабар сўраб, суриштириб турадиган ул муқаррам зот (с.а.в.) кампирнинг кўринмай қолганини айтадилар. Асҳоб унинг вафот этганини билдиришади. Шунда у зот: «Нега менга хабар бермадинглар», дея оғринадилар ва жанозасини ўқийдилар.

Хулқлари

Аллох таоло Нур сурасининг 4-оятда Расулни (с.а.в.) мактаб: «Сен улуг ахлоқ устидасан», дейди. Чиндан ҳам у зоти шариф (с.а.в.) маънавий ва ахлоқий жиҳатдан баркамол зот эдилар. У зот пайғамбарлик келмасидан олдин ҳам гўзал хулқлик эдилар. Пайғамбар бўлганларидан кейин янада фазилатли бўлдилар. Анас (р.а.): «Расулulloх энг гўзал ахлоқ эгаси эдилар», дейди. Ойиша онамиздан (р.а.) у зотнинг хулқлари ҳақида сўралганида: «Набийнинг (с.а.в.) хулқлари Қуръон эди. (Қуръон) рози бўлган нарсдан рози бўлар, ғазабланган нарсдан ғазабланар эдилар», деб жавоб берган.

Одоб-ахлоқнинг манбаи ақлдир. Илм-маърифат эса, ақлнинг маҳсули. Пайғамбаримиз (с.а.в.) ақл ва илм жиҳатдан ҳеч ким етолмаган ва етолмайдиган даражага етишганлар.

Пайғамбар алайҳиссаломнинг мулоимликлари, бағрикенгликлари, ўч олишга қодир бўлатуриб авф этишлари, мусибатга сабр қилишлари Аллохнинг у зотга инъоми эди. Ойиша (р.а.): «Набий (а.с.) икки ишдан бирини танлаш лозим бўлганида, гуноҳ бўлмаса, енгилроғини танлардилар. Агар гуноҳ бўлса, энг узокда тургувчи эдилар. Ўзлари учун интиқом олмасдилар. Фақат Аллохнинг хурмати бузилганда Аллох учун қасос олардилар», дейди. Уҳудда мусибат ёғдирган мушрикларни дуоибад қилишни сўрашганда: «Эй Аллох, қавмимни ҳидоят қилгин, чунки улар билишмайди», дея Яратганга ёлборганлар. Бундай халимликни дунё кўрган эмас!

Ойиша: «Набий (с.а.в.) Аллох йўлидаги жангдан бошқа жойда бирон кимсани чертмаганлар. Умрларида на хизматқорни, на аёлларини урганлар», деб эслайди.

Саховатлари

Набий (с.а.в.) ниҳоятда саҳий эдилар. Мол-дунёга умуман рағбат қилмасдилар. «Уҳуд тоғидек олтиним бўлса, ундан Аллоҳ йўлида сарфлаш учун мўлжаллаганимдан ташқари бирон динорни олиб қолиш мени хурсанд қилмайди», деганлар. Вафот этганларида ҳам оилаларининг харажати учун со-вутлари гаровга қўйилган эди.

Жобирнинг (р.а.) хабар беришича, биров нима сўрамасин, Расулulloҳ йўқ демас эканлар. Ибн Аббос эса: «Яхшиликка Расулulloҳнинг кўллари ҳаддан ташқари очик эди. Айниқса, Рамазон оёғида саҳий бўлиб кетардилар», дейди.

Қулларнинг бирида у зот қўлларига тушган тўқсон минг динорни бўйра устига таппиб, охириги чакасигача бўлиб берадилар. Бир одам келиб нарса сўраганида: «Ёшимда ҳеч нима йўқ, лекин сўраганинг менинг устимда қарз бўлиб турсин, бирон нарса келиб қолса, уни сенга берамиз», дейдилар. Умар ибн Хаттоб (р.а.): «Аллоҳ сизни қудратингиз етмаган ишга тақлиф қилмаган-ку», деганида, у зот хушламаганлар.

Пайғамбар алайҳиссалом ниҳоятда шерюрак ва жасоратли эдилар. Энг қалтис вазиятларда ҳам сабот билан мардона турардилар. Табиатларидаги бу жиҳат Уҳуд, Хунайн ва Хандақ ғазотларида яққол намоён бўлган. Ибн Умар: «Расулulloҳдан (с.а.в.) шижоатлироқ, жасурроқ, саҳийроқ кибини сўрмадим», дейди.

Ҳаёлари

Пайғамбар (с.а.в.) дунёдаги энг ҳаёли инсон эдилар. Бошқаларни ҳам ҳаёли бўлишга чақирар. «Ҳаё имондандир», деб ўғит берад эдилар. Абу Саид Худрий (р.а.): «Расулulloҳ (с.а.в.) гушангадаги келинчақдан ҳам ҳаёли эдилар. Бирон ишни ёқтирмаганларини шундоқ юзларидаги билиб олардик. У зот (а.с.) тиник ва латиф чеҳрали эдилар. Бирон кишига у ёмон кўрадиган гапни айтишга ҳаё ва қарамлари йўл қўймасди», деб зикр қилади. Ҳазрати Ойиша (р.а.) эса: «У зотга биров ҳақида ёмон гап етса, «Фалончига нима бўлди, бундай-бундай дебди», демасдилар, балки «Кавмга нима бўлдики, бундай-бундай дейишибди ёки қилишибди», дердилар ва ўша одамнинг отини айтмасдан туриб, уни ёмонликдан қайтарар эдилар», дейди.

У зот (с.а.в.) ҳеч қачон ёмонликка ёмонлик билан жавоб бермаганлар. Қодир бўла туриб, душманига жазо беришдан сақланардилар, аксинча, яхшилик қилардилар. У зотнинг хузурларига жазо олишни ўйлаб келган душманлар мурувват кўришар, ўлимга тайёрланиб турганлари ҳаёт топишар эди. Бу ҳол ҳар қандай бағритош душманларга ҳам у зотни севдирарди. Дарҳақиқат, у зот бутун оламларга раҳмат қилиб юборилганлар: «Биз сизни оламларга раҳмат қилиб юбордик» (Анбиё, 109).

Тақволари

Расулulloҳ (с.а.в.) бани Одамнинг энг тақводори, энг обиди эдилар. Қўрқув ва умидлари, тоат-ибодатлари илмларига яраша эди. Айттардиларки: «Мен билган нарсаларни билганларингда кам қулиб, кўп йиғлардинглар. Сизлар кўрмаган нарсани мен кўраман. Сизлар эшитмаган нарсани мен эшитаман. Осмон фарёд чекади ва бунга ҳаққи бор. Унда тўрт энлик жой йўқки, фаришта Аллоҳга сажда қилиб, пешонасини қўймаган бўлсин. Аллоҳга қасамки, агар мен билган нарсани билганларингда кам қулиб, кўп йиғлар, тўшақда аёллар билан лаззатланмас, Аллоҳга фарёд уриб, қирларга чиқиб кетган бўлар эдингиз...»

Ибодатлари

Набий (с.а.в.) ниҳоятда кўп ибодат қилардилар. Намозда тураверганларидан оёқлари шишиб кетарди. Ойиша (р.а.): «Набийнинг (а.с.) ибодатлари тинимсиз ёғиб турадиган ёмғирга ўхшарди», дейди. У зотнинг (с.а.в.) дунёдан топган қувончлари намоз эди. Ўзлари ҳам: «Кўз қувончим намозда», деганлар. Ибодат қиларканлар, йиғлайверардилар. Соқоллари, кўкраклари, хатто ер хўл бўлиб кетарди. Саҳобалар: «Аллоҳ гуноҳларингизни кечирган-ку», дейишса: «Шукур қилгувчи бандалардан бўлмаганими?!» дердилар. Ҳа, у зот (с.а.в.) жуदा кўп нарсани билардилар. Билганлари учун кўп йиғлардилар.

Хулоса шулки, диннинг икки тамали бор: Аллоҳнинг китоби ва Расулнинг (с.а.в.) суннатлари. Динини шу икки тамал асосида қурган, Расулulloҳнинг (с.а.в.) муборак хулқлари билан хулқланган, суннатлари билан суннатланган, йўлларини маҳкам тутган зотларга Аллоҳнинг саломи ва раҳмати бўлсин.

Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳи ва бароқатуҳ!

Мақолат китоблари асосида тайёрланди.

ХОС ФИҚҲИЙ МАСАЛАЛАР

Аёл имомлиги жоизми?

Аёлнинг эркакларга имомлик қилиш асло мумкин эмас. Аёлнинг аёлга имомлик қилиши карохат-ла жоиз. Бу ҳолда аёл-имом аёллар жамоати билан бир сафда туради, олдинга чиқиши макруҳ («Ал-фиқҳу ʔалал-мазоҳибил-арбаʔа»: 1/417).

Ҳазрати Ойиша ва Умму Салама (р.а.) аёлларга имомлик қилиб, улар билан бир сафда турардилар (Абу Довуд, «Сунан»: «Китабус-солат»: 2). Аёллар жамоат бўлиб намоз ўқисалар, азон ва қомат айтмайдилар. Айтсалар, макруҳдир. Гуноҳкор бўладилар («Фатовои Ҳиндийя»: 1/66).

Эркак ёлғиз аёлларга имомлик қиладилми?

Жомеъда эркакнинг ёлғиз аёлларга намоз ўқиб бериши, яъни, фақат аёлларга бир эркакнинг имом бўлиши макруҳ эмас. Ўз уйида ёки бошқа бир уйда ораларида маҳрами бўлмаган аёллар жамоатига имомлик қилиши макруҳдир. Агар ёнида эркаги бўлса, макруҳ эмас («Ал-фиқҳу ʔалал-мазоҳибил-арбаʔа»: 1/416). Аммо эркак ўз маҳрами бўлган аёлларга имомлик қилиши макруҳ эмас. Фарз ва таровеҳ намози учун ҳукм шундай. Фитна андишаси сабабидан аёлларнинг жамоатга боришлари макруҳдир. Фақат кекса аёллар бомдод, шом, хуфтон намозларига бора оладилар («Фатовои Ҳиндийя»: 1/66).

Оилада намоз жамоат бўлиб қандай ўқилади?

Жамоат бўлиб уйда намоз ўқиш ҳам оилада маънавий муҳит пайдо қилади. Тартиби шундай: ота имом бўлиб, ўғил болалар унинг ортида, она ва қиз болалар уларнинг ортларида саф бўладилар. Фақат эр-

хотин ўқиганда, эр имом бўлади, хотин иқтидо қилади. Хотин эрдан бир саф кейин туради. Танглик бўлса, бирор қадм ёки ярим қадм ортда турур.

Аёллар имомга қандоқ иқтидо қилади?

Ҳанафий мазҳабига кўра, жамоат билан ўқиётган аёлларнинг намозлари саҳиҳ бўлиши учун имом уларга имомлик этишни ният қилиши шарт («Ал-фиқҳу ʔалал-мазоҳибил-арбаʔа»: 1/417). Имом аёллар учун ният этмагунча уларнинг имоми саналмайди («Фатовои Ҳиндийя»: 1/66). Хуллас, жамоати ичида аёл бўлган имомнинг аёллар учун ният қилиши шарт.

Аёллар жума куни пешин намозини қандай ўқийдилар?

Аёлларга жума намози фарз эмас. Вақт кирганда, жума намози ўқилмасдан аввал ҳам пешин намозини ўқишлари жоиз (Тахтавий: 426). Пешини жума намозидан кейин ўқишлари аълодир.

Одат (ҳайз) вақтида ўқилмаган намозларини сўнг ўқисалар бўладими?

Буюк фиқҳ олими Ибн Нуҷайм «Баҳрур-роиқ» асарида, аёл одат ва лоҳуса (нифос)лик ҳолида ўқиёлмаган намозларини у ҳолдан чиққач, қазо қилса, макруҳми, деган саволга: «Мен бу масала жавобини фиқҳ китобларида очиқ кўрмаган бўлсам-да, шубҳасиз, макруҳдир», деб жавоб бер-

ганлар. Бу ҳол шунга ўхшайдики: масалан, таҳорат олаётган одам бошини масҳ этиш ўрнига бошини бутунлай ювса, макруҳдир (Ў. Жамол, «Аёл имлиҳоли»).

Эр намоздаги хотинини ўпса, намози бузиладими?

Эр намоз ўқиётган хотинини шаҳват-ла ёки шаҳватсиз ўпса ёки тутса, хотиннинг намози бузилади. Агар хотин намоз ўқиётган эрини ўпса, эрида шаҳват бўлмаса, намози бузилмайди («Фатовои Ҳиндийя»: 1/67).

Ҳомиладор хотинларнинг намози

Фарз намози ўқилажак қадар муддат давомида оёқда туриш зарар бўлса, ҳомиладор аёл ўтириб намоз ўқиши мумкин. Зарари бўлмаса, туриб ўқиши керак.

Расми жойда намоз ўқиши жоизми?

Дарахтлар, тоғлар, дарёлар каби жонсиз расмлар бўлган жойда намоз ўқиш макруҳ эмас. Фақат қибла тарафга осилмаслиги керак. Жонли расм бўлса, у ерда намоз ўқиш макруҳ. Расм ўнг, чап, тепа ва орқада бўлса, танзиҳан макруҳ. Расм олд тарафда бўлса, таҳриман макруҳ. Вақт чиқмаган бўлса, қайтадан ўқиб олиш вожибдир. Расмлар фарқланмайдиган даража кичик бўлса ёки оёқ остида бўлса, зарари йўқ («Фатовои Қозихон»: 1/119; «Марохил Фалаҳ»: 95). Намоз ўқиладиган жойда ҳайкал ва расмлар бўлмаслиги керак.

Бутпарастликка ўшамасин деб Ислом бундай нарсаларни тақиқлаган.

Телевизор қўйилган уйда ва ялангоч расми жойда намоз ўқиса бўладими?

Ялангоч одам расми бор жойда намоз саҳиҳ бўлмайди («Фатҳул Қодир»: 1/29; Ибн Обидин: 1/605). Бу расмларнинг деворга осилиши билан ойнаи жаҳонда намоён қилиниши орасида фарқ йўқ, муҳими кўз тушишидир. Телевизор қўйилган бўлиб, ялангоч тасвирлар кўрсатилмаётган бўлса ҳам, у ерда намоз ўқиш макруҳ. Чунки ҳар хил ҳоллар намоёиш қилиб қолиниши мумкин. Ойнаи жаҳон ўчириб қўйилган жойда намоз ўқиш макруҳ эмас.

Ҳайкалчалар турган жойда намоз

Тагликлар устига, ойналар остига-ичига қўрғазма учун қўйилган ҳайкалчалар, барча аъзолари ошкор ҳайкаллар Исломга кўра ҳаромдир. Бундай жойда намоз ўқиш макруҳ. Агар ҳайкалчалар олд томонда бўлса, ҳаромга яқин макруҳдир. Ҳайкаллар ялангоч инсон шаклда бўлса, намоз жоиз эмас. Қўғирчоқлар олд тарафда бўлмаса, улар тарбия воситалари бўлгани учун, зарари йўқ.

Безакли ва Каъба расми туширилган жойнамозларда намоз

Турли-туман безакли, ҳар хил каштали жойнамозларда намоз ўқиш танзиҳан макруҳдир. Булар чалғитиши, гафлатга солиши мумкин, аввало аёлларни... Жойнамозларнинг тасвирсиз, кашта-безаксиз бир рангда бўлиши авлодир. Устида Каъба, Масжиди Ақсо расми бўлган жойнамозларда намоз ўқиш макруҳдир. Бунда

икки кароҳат бор. Биринчиси, ҳурматсизлик – Каъба суратини оёқ ости қилмаслик керак. Иккинчи кароҳат – у расмларга топингандай, боғлангандай бир ҳолат юзага келиб, диққат-этиборни бузиши мумкин.

Далада, боғда, водийда намоз қандай ўқилади?

Аёллар сафарда, далада ё боғдалик пайтларида, эркаклар кўради, деган андиша ила ўтириб намоз ўқимайдилар. Чунки бу ҳолда намоз фарзларидан бири – қиём узрсиз тарк этилган бўлади. Фақат, сатри авратта мувофиқ намоз ўқиш керак («Мажмуаи Жадида»: 25).

Аёлнинг руку ва саждада оёқ тўпиқларининг ҳолати

Фиқҳ китобларимизда аёл рукуъ ва саждада тўпиқларини бирлаштириши суннат дейилган. «Раддул-Мухтор»да Ибн Обидин, рукуъ ва саждада тўпиқлар бирлаштирилиши кераклигини ва бу суннат эканини қайд этган (Ибн Обидин: 1/320-321).

Аёл саждада оёқ бармоқларини тик тутадими?

Фатволарда «Аёллар саждада оёқ бармоқларини тик тутмаслар», дейилади («Фатовои Бахча»: 1/19). Аёл учун ҳар вақт ўраниш яхши. Бу нарса намозда, айниқса жуда муҳим. Аёл саждада оёқ бармоқларини тик тутмайди.

Автобусда ва бошқа уловларда намоз қандай ўқилади?

Пайғамбаримиз (с.а.в.) улов устида суннат намози ўқиганлар. Демак, узрли сабаб бўлмаса ҳам, улов воситаларида суннат ўқиса бўлади. Аммо фарзлар узрсиз уловда ўқилмайди. Шаръий узрларга душман хавфи, ҳайвон хавфи, йиртқич

ҳайвон ва ўғрилар хавфи ва йўлдошларини куттириб қўйиш андишаси каби узрлар киради. Шундай шаръий узрларсиз уловда намоз ўқиш жоиз эмас («Ал-Мабсут»: 1/250). Ҳатто вожиб бўлгани учун витр намози ҳам узрсиз уловда ўқилмайди («Ал-Мабсут»: 1/250). Масалан, бир йўловчи автобус зичлигини, таҳорат эҳтиёжи бўлганини айтиб автобусни тўхтата олса, бу автобусда фарз намози ўқилмайди. Узрли бўлса, ўқиш тартиби бундай: Қиблага терс бўлса ҳам, автобус кетаётган тарафга қараб ўқилади. Имкон бўлса, ифтитаҳ такбирини айтаётганда қиблага бир юзланиб қўйилади. Қибла ён томонда бўлса, ўша ёққа юзланади. Имо-ишора билан ўқилади. Агар қулай жойга етиш имкони бўлса, намоз мутлақо кечиктирилади («Ал-фиқҳу ʼал-мазоҳибил арбаъа»: 1/206).

Аёллар бошқа хонадан имомга иқтидо қилсалар бўладими?

Жомеъ ёки масжидга туташ хонанинг деразаси ёпиқ бўлса ҳам, имом овози эшитилиб турса, у хонадаги аёллар имомга иқтидо қилсалар жоиз (Манташзода, «Фатовои Абдурраҳим»: 1/7).

Рамазонда таровеҳ ўқиманган ҳолда жамоат билан витр намози ўқиладими?

Рамазон ойида таровеҳ ўқимасдан, фақат хуфтон намозини жамоат бўлиб ўқиганлар витр намозини якка-якка ўқийдилар (Манташзода, «Фатовои Абдурраҳим»: 1/12). Чунки, витр намози таровеҳ билан бирга жамоат бўлиб ўқилади.

«Buyuk kadin ilmi hali»
(Аёллар фиқҳи) китобидан
Йўлдош ЭШБЕК
таржимаси

ЧИРЧИҚДА ЯНГИ МАСЖИД

Таҳририятимизга Чирчиқ шаҳар бош имом-хатиби Азимхўжа Саидахмедов кириб келиб қолдилар. Фурсатдан фойдаланиб, суҳбатга тортидик.

– *Муҳтарам имом домла, эшитишимизча, янги масжид қуриши ҳаракатида экансизлар.*

– Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳ. Сўзни сал узокроқдан бошласам. Маълумингизким, шаҳримиз унчалик катта бўлма-са-да, мамлакатнинг йирик sanoat марказларидан саналади. Бир юз эллик минг аҳолиси бор. Тенг ярмини русийзабон миллатлар ташкил этади, қолган ярми эса, мусулмон миллатига мансуб халқлардан иборат.

– *Кечирасиз, шаҳарнинг ташкил топганига қанча бўлди?*

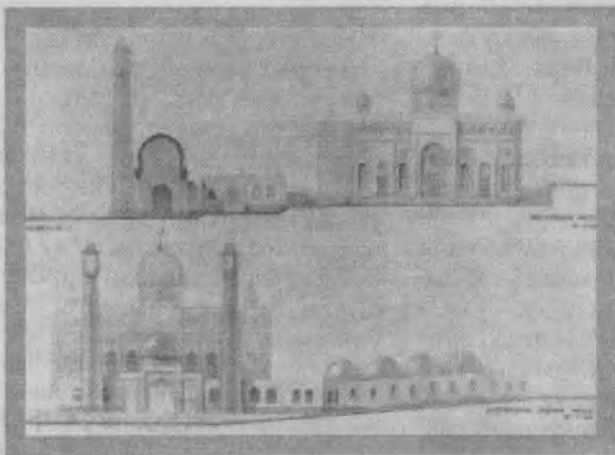
– Икки йил муқаддам шаҳарнинг олтмиш йиллиги нишонланди. Хуллас, айтмоқчи бўлганим, бугунги кунда Чирчиқда атиги биттагина масжид бор. Етмиш беш минг мусулмон аҳоли учун бу жуда камлик қилади. Қолаверса, қиёс тариқасида айтадиган бўлсак, шунча сонли бошқа миллат вакилларига адлия рўйхатидан ўтган бешта черков ва синагог хизмат қиляпти.

– *Демак, аҳолининг маънавий эҳтиёжини*

қондириши мақсадида яна бир масжид қурмоқчисизлар?

– Йўқ, мен ҳали ҳаммасини айтмадим. Шаҳримиз янги бўлгани учун бу ерларда аввалдан масжид йўқ эди. Советлар даврида эса, шаҳримизда масжид қуришга умуман рухсат бўлмаган. Шу сабабли отахонларимиз Қибрай, Бўстонлик туманларига бориб намоз ўқиб келишган. Шундай бўлса-да, отахонларимиз тадбир қўлаб, жар ёқасидаги қабристонга бир қоровулхона қуришади. Аслида, бинонинг номигина қоровулхона эди, мақсад масжид бўлган. Шундай қилиб, 1956 йили Чирчиқда биринчи масжид бино этилган. Саксонинчи йилларга келиб «қоровулхона» расман масжид деган номни олди, уч юз-тўрт юз нафар намозхонни сиғдира оладиган даражада кенгайтирилди, болохона қурилди. Аммо масжид жуда ноқулай жойда жойлашган. Авваламбор, шаҳарнинг чеккасида. Қолаверса, дарё сувининг ювиши натижасида жарлик тобора масжидга яқинлашиб келмоқда. Деворлар дарз кета бошлади. Биз шаҳар ҳокимиятига аҳволимизни билдирдик. Шундан кейин тегишли ташкилотлар вакилларида иборат комиссия тузилди. Улар ҳам фикримизни тасдиқлаб, масжиднинг ҳалокат ҳолатида экани, одамлар бу ерда тўпланиши хавфлилиги ҳақида хулосага келишди.

1993 йили шаҳарда яна бир масжид қурила бошлаган, девори одам бўйи кўтарилган, аммо маблағ йўқлиги боис қурилиш, тўхтаб қолган эди. Шаҳримиздаги биттаю битта масжид ҳам «жар ёқасига» келиб қолганидан кейин ўша масжиднинг қурилишини давом эттириш тўғрисида раҳбарларга мурожаат этдик. Улар ҳолатимизни тушуниб, розилик беришди. Аммо ён-

Янги масжид лойиҳаси

атрофдаги қишлоқлар икки-уч йилда масжидларини тиклаб олгани ҳолда биз чирчиқликлар етти йилдан бери биттагина масжид қурилишини ниҳоясига етказа олмаяпмиз. Шунинг учун ҳам халққа мурожаат этдик: кимдир кучи билан, кимдир маблағи билан ёрдам беряпти. Қурилишни ўша пайтдаги лойиҳа бўйича давом эттиряпмиз.

– Лойиҳа ҳақида ҳам маълумот бериб ўтсангиз.

– Шаҳримиздаги метморлик бошқармаси ходимлари таклифимизга биноан Намангандаги «Нуробод» жомеъ масжидининг лойиҳасини қисқартириб тайёрлаб беришган эди ўша пайтда.

– Демак, масжидларингиз «Нуробод»нинг кўчалдоши бўларкан-да?

– Иншааллоҳ.

– Масжид катталиги қандай бўлади?

– Лойиҳа бўйича ичкарига минг киши сифиши мўлжалланган. Эни 24 метр, бўйи 30 метрдан иборат. Шунингдек, меҳмонхона ва бир қанча хужралар, ён томондан айвон қуриш режалаштирилган. Масжидимизнинг умумий майдони бир гектарни ташкил этади.

– Ҳозир қурилиш қандай кетяпти?

– Бугунги кунда иморат тиклаш анча мушкул. Масжидимиз росмана битиши учун, ҳисобкитоб қилиб чиқдик, юз милёнга яқин пул керак. Бунча маблағни топишнинг ўзи бўлмайди. Шу боисдан ҳам аҳолига, шаҳримиздаги саноат корхоналарига, журналингиз орқали бутун Ўзбекистон халқига мурожаат этияпмизки, имконлари қадар ёрдам берсинлар. Халқимизда бир мақол бор: «Кўпчилик бир ошамдан берса, тўйдиради...» Пайғамбаримиз (с.а.в.) ҳам: «Ким Аллоҳ розилигини топиш мақсадида масжид бино қилса, Аллоҳ унга (мукофот қилиб) жаннатдан бир қаср қуради» (Имоми Бухорий ривояти), деган эканлар. Хуллас, масжидимизга ёрдам бераётганларнинг мартабаларини Аллоҳ янада зиёда қилсин.

Абдуллоҳ суҳбатлашди

Суҳбат учун бериладиган қалам ҳақи муаллифлар илтимосига биноан масжид жамғармасига ўтказилди.

Тахририят

Имоним этгил саломат

*Кун-тун чекаман оҳу надомат,
Бағрим эзади санги маломат,
Чўқтирмасин то баҳри залолат,
Имоним этгил, ё Рабб, саломат.*

*Бу телба кўнглим ҳою ҳавасда,
Ўтмоқда умрим доим абасда,
Гумроҳлигимдин руҳим шикаста,
Имоним этгил, ё Рабб, саломат.*

*Нафс итларига жисмим ризодур,
Ҳар лаҳза тишлаб бир-бир узодур,
Билмам, қаю кун рўзи қазодир,
Имоним этгил, ё Рабб, саломат.*

*Исён сипоҳи қуришаб дилимни,
Ялдо тунидек этди йўлимни,
Зикрингга машғул айла тилимни,
Имоним этгил, ё Рабб, саломат.*

*Танҳо ўзингсан ҳар ишга қодир,
Бандам десанг, бас, жоним фидодир,
Энг сўнги дам ҳам ушбу нидодир:
Имоним этгил, ё Рабб, саломат...*

Танҳо ўзимман лойиқ жазога

*Ё Раб, берилдим кибру ҳавога,
Бу хаста қалбим муштоқ давога,
Бас, йўл қўйибмен журму хатога,
Танҳо ўзимман лойиқ жазога.*

*Ҳеч кимсадин йўқ зарра гумоним,
Исён ўқига бағрим – нишоним,
Шайтон тигидин қондур тавоним,
Танҳо ўзимман лойиқ жазога.*

*Парвардигоро, қулфи дилимни
Очгил, ёритгил тийра йўлимни.
Нажотим айла охир ўлимни,
Танҳо ўзимман лойиқ жазога.*

ИСМ ВА ТЕХНОЛОГИЯ

4. Ҳидни узатиш

Қуръондаги Юсуф алайҳиссалом қиссаси ҳаммамизга яхши таниш: У зот болалигида биродарлари томонидан қудуққа ташланди; қудуқ ёнидан ўтаётган карвон аҳли уни қудуқдан чиқариб, асир қилди, кейин сотди. Ҳазрати Юсуф бир қанча воқеаларни бошидан кечирганидан сўнг азизлик (бош вазир) даражасига кўтарилиди. Ўша йиллар Мисрда қурғоқчилик бошланди. Лекин Юсуфнинг (а.с.) тадбиркорлиги туфайли Мисрда ҳеч ким оч қолмади. Ҳатто Канъондаги биродарлари Мисрда бўғдой излаб келишди. У зот акаларини таниди. Кейинчалик ўзини ҳам танитиб, уларнинг гуноҳларини кечди.

Воқеанинг мавзуимизга боғлиқ жиҳатига келсак, ўшанда Ҳазрати Юсуф акаларидан отаси ҳақида сўрайди. Улар отанинг йиғлаб-йиғлаб кўзларига оқ тушганини ва кўрмай қолганини айтишади. Кейин у зот кўйлагини акаларига бериб, отасининг юзига суртишларини тайинлайди.

(Давоми. Бошланиши ўтган сонларга.)

Ҳали кўйлак Мисрдан йўлга чиқар-чиқмас, Канъондаги Ёқубнинг (а.с.) ҳолатида бирдан ўзгариш юз беради. Буни оила аҳли ҳам сезади. Ёқубнинг руҳи кўтарилиб, табассум билан Миср томонга қарайди. Чуқур-чуқур нафас олиб, «Мен Юсуфнинг ҳидини туймоқдаман» (Юсуф, 94), дейди.

«Қандай қилиб, Ҳазрати Ёқуб юзлаб чақирим наридаги кўйлакнинг ҳидини сеза олади?» дея шубҳаланишимизга асос йўқ. Чунки у зот аввало, пайгамбар эди. Пайгамбарлар Аллоҳнинг изни ва ёрдами билан оддий инсонлар бажара олмай диган фавқуллода ишларни бажарадилар. Улар мўъжиза соҳибидирлар. Бас, шундай экан, Ёқуб алайҳиссаломнинг ўғлига тегишли бўлган кўйлак ҳидини сезиши бир мўъжиза асари ҳисобланади.

Асл мақсадимиз сизга бу мўъжизани тушунтириш эмас, балки мўъжиза маъғида давримизга бир назар ташлашдир. Бу мўъжиза бизга маънан шундай хитоб қилади:

«Эй инсонлар! Жисмнинг овози ва тасвири узатилгани каби, ҳиди ҳам узатилиши мумкин. Шундай жиҳозлар ихтиро қилинган, узокдаги моддаларнинг ҳидини сизга олиб келсин. Бир гул боғчасининг хуш бўйини уйингизда ўтириб туйишингиз ҳеч гап эмас. Фақат, бу йўлда излансангиз, бас. Аллоҳ таоло севгили қули Ҳазрати Ёқубга юзлаб чақирим наридаги ўғлининг кўйлагидан таралган бўйни ҳис эттирди. Сиз ҳам изланиш ва жиҳозлар ихтиро қилиш билан бу мўъжизага яқинлашишга ҳаракат қилингиз».

Бугун-эрта телевизорда бир дастурни томоша қилар экансиз, студия ёки саҳнадаги гулларнинг хуш бўйлари димофингизга урилса, асло ҳайрон бўлманг. Зеро, бу йўлдаги тажрибалар алақачон бошлаб юборилган.

5. Қуръонда электр

Гўдак туғилганда Аллоҳнинг

раҳмати билан унинг учун ҳамма нарса муҳайё қилинган бўлади: сут тўла кўкрак, оппоқ-озода кийимлар, бешик ва ҳоказо. Ҳамма нарса унинг ўсиб вояга етиши учун тахт қилинган.

Қуёш ҳар куни унинг учун чиқади, унинг учун ботади. Сувлар унинг учун оқади, ҳайвонлар, ўсимликлар фақат унинг учун яшайди. Кўриниб турибдики, Раббимиз инсон боласи учун кўп нарсаларни бўйсундириб қўйган.

Аллоҳ таоло инсонга ризқ беради. Аммо танбалликка ўрганиб қолмаслиги учун уни бир иш билан машғул этади. Масалан, ҳосил олиш учун ер ҳайдаш, уруғ сочиш, суғориш ва парвариш қилиш ишларини бажариши керак. Бу ҳам Аллоҳнинг ҳикматидир.

Инсоният бугунги маданий даражага Аллоҳнинг инояти ва ўз меҳнати билан эришган. Ҳамма нарса ҳаво, сув ва қуёш каби тайёр бўлганида бугунги маданий савияга эриша олармидик?

Ҳақ таоло бир томондан дунёимизни бизнинг истифода этишимизга мослаштирар экан, бошқа томондан улардан қандай фойдаланишимиз хусусида илоҳий ишоратлар бериб, йўлимизни ойдинлаштирган. Бир замонлар мусулмонлар Қуръонга қаттиқ боғланганликлари учун барча назария ва фаразларини ундан чиқарганлар, илмий кашфиётларга эришганлар. Бу ҳақиқатни тўғри англаган Артур Пеллегрин шундай дейди:

«Қуръони Карим инсон фикрининг энг юксак назария ва қарашларини озиклантиришга кифоя қиладиган фикр ва туйғулардан майдонга келган бир хазинани ўз ичига олган».

Энди Қуръони Каримнинг Нур сураси 35-оятини ўқиймиз:

«Аллоҳ осмонлар ва ернинг нуридир. Унинг нурининг мисоли худди бир тоқча, унинг ичига чироқ қўйилган, чироқ эса, шиша ичида, шиша эса, гўё

дурдан бўлган бир юлдуз бўлиб, шарқий ҳам, ғарбий ҳам бўлмаган муборак зайтун дарахтидан ёқилади. Унинг мойи ўзига олов тегмаса ҳам, ёритиб юборай дейди. (Бу) нур устига нурдир. Аллоҳ хоҳлаган одамни ўз нурига хидоят қилур. Аллоҳ одамларга мисолларни келтирур. Аллоҳ ҳар бир нарсани ўта билгучидир».

Ҳар оятнинг бир неча маъноси бўлгани каби, мазкур оятнинг ҳам талайгина маънолари бор. Биз фақатгина илмий нуқтани назардан оятда ишорат қилган жихатларни кўриб чиқамиз. Авваламбор, оятда тилга олинган қуйидаги таъбирларга эътибор беринг:

«Чироқ эса, шиша ичида, шиша эса, гўё дурдан бўлган бир юлдуз», «Унинг мойи ўзига ўт тегмаса ҳам, ёритиб юборай дейди...»

Яъни, шундай бир нарса бўлиши керакки, ўтсиз ёнади ва юлдуз каби порлаб нур таратади. Сиз беихтиёр «электр» деб юборишингиз шубҳасиздир. Зеро, барча замонавий тафсилларда бу оят электрга ишора қилиши ёзилган. Давримиз олимларининг баъзилари, мисол учун, Малик Биннабий масалани бутун тафсилотлари билан қаламга олиб, «шиша»ни прожекторга, «чироқ»ни эса, лампага қиёслайди ва оятга шундай маъно беради:

«Ўт тегмаса ҳам, ичида лампа ўрнашган прожектордан ёруғлик таралмоқда ва на шарқда, на-да ғарбда мавжуд бўлган бир дарахтнинг ёқилғисидан аланга олмоқда».

(«Ўт тегмаса ҳам ёритиб юборай дейди» мазмунидаги оятнинг абжад ҳисоби ҳижрий 1284 (милодий 1867) санага тенг бўлиб, бу давр электр энергиясининг кашф этилиб, ундан фойдаланиш оммавийлашган йилларига тўғри келади.)

Оятда дарахт «шажар» деб айтилган. «Шажар» дарахт маъносини билдириш билан бирга, «тортишиш» маъносидан ҳам

қўлланилади. Мисол учун, Нисо сурасининг 65-оятдаги «шажар» сўзи тортишув маъносидан келган. Мазкур оятга ҳам шундай маъно берилса, хато бўлмайди, аксинча, электр маъносини янада қувватлантиради. Чунки электр жараёни тортишиш кучининг бир кўринишидир. Зеро, физикадан бизга маълумки, одатда протон ва электрон орасида маълум бир мувозанат мавжуд бўлади. Фақат ташқи таъсир натижасида бирон электрон олинса ёки кўшилса, мувозанат бузилиб, тортишиш кучи ҳосил бўлади. Бу тортишиш қуввати ўз навбатида электр энергиясини вужудга келтиради. Агарда тортишиш ҳодисаси муттасил давом эттирилса, мунтазам бир электрон оқими пайдо бўлади.

Ояти каримадаги «шарқий ҳам, ғарбий ҳам бўлмаган муборак зайтун дарахтидан аланга олади» таъбири физикада «энтерконнект» деб аталган марказий бир тизимга ишорат қиладики, маълум бир жойга боғлиқ бўлмаган бундай тизим ёрдамида нафақат шаҳарлар, балки бутун дунёни ёритса бўлади.

Ҳа, мазкур оят бошқа кўплаб маънолари қатори электр энергиясига ишорат этмоқда ва гўё ҳол тили билан шундай хитоб қилмоқда:

«Эй инсонлар! Қуръони Каримда шакли ва вазифаси туншунтирилган бу жиҳозни ясаб, ундан фойдаланинг!»

Шу ўринда яна бир ҳақиқатни эслатиб ўтмоқчимиз. Электр лампасини кашф қилган Эдисон вафот этганида, жавонидан Нур сурасининг юқорида зикр қилинган оятлари топилган. Эҳтимол, Эдисон Аллоҳнинг каломига суянган ҳолда қатъият билан лампа ясашга урингандир. Нима бўлганда ҳам, у йигирма минг марталик уриниш ва тажрибаси натижасида бу муваффақиятга эришди. У илоҳий бир муждага таянмаганида йигирма минг тажриба ўтказишга етарли кучни қаердан оларди?

Ҳа, инсонлар бу ишоратнинг фарқига бориб ёки бормаи ҳаракат қилиб, электр оқимини ва уни ёруғликка айлантирган лампани кашф этдилар. Аммо инсонлар кашф этмасдан аввал ҳам электр оқими бор эди. Яшин ва чақмоқ чақиши, мушукнинг сиртига қўл сурилганида энергия ҳосил бўлиши ва яна ўнлаб табиий ҳодисалар шу жумладандир.

Аллоҳ таоло Қуръони Каримда электрга ишорат этганидек, табиатда ҳам унга намуналар яратди. Яшин ва чақмоқ табиий электр стансияларидир. Фақат, буни пайқаган олимлар Аллоҳ яратиб қўйган табиий қувватни кашф қилдилар ва инсониятга армуғон этдилар.

Шу ўринда ҳақди бир савол туғилади.

«Хўш, Қуръони Каримда хабар қилинган электр энергияси ва лампани нима учун мусулмонлар эмас, насроний дини вакиллари кашф этишди?»

Аллоҳ таоло бутун коинотнинг Раббидир. У мусулмон, насроний деб ажратмасдан, ким ҳаракат қилса, ўшанга беради. Агар биз ҳам Аллоҳ Қуръони Карим воситасида билдирган амрларга, унда ишорат қилинган ҳақиқатларга қулоқ осиб, уларни ўргансак ва ўрганганларимизга амал қилсак, яъни, ҳаётга татбиқ этсак, бу йўлда тинмай излансак, кўплаб кашфиётларни амалга оширишимиз мумкин.

Бир вақтлар Лондонда яшаган бир мусулмон киши инглиз кашфиётчи муҳандисдан муваффақиятга қандай эришганини сўраганида муҳандис китоб жавонидаги Қуръонга имо қилиб: «Китобингизни ўқийман ва у ишорат этган йўлда изланаман, тадқиқот ўтказаман. Сиз эса уни сақлайсиз, холос», деб жавоб берган экан.

Нақадар ҳақ гап. Шундай эмасми?

**Муҳаммад Зариф
ҲИҚМАТЗОДА**
таржимаси

Маҳмуд ЗАМАХШАРИЙ

ТЎҒРИ ЙЎЛГА ТУШИШ
МАҚОМИ

МАҚОМОТ

ЙЎЛ ОЗУҒИ МАҚОМИ

Эй Абул Қосим, дунё сени тарк қилмасидан аввал сен уни тарк эт. У сенга туфламасдан олдин сен унга туфла. «Ғаддор, алдамчи, онги ва ақли кучсиз кимсагина мени бошқалардан афзал кўради», дегувчини (дунёни) талоқ қил. Унинг (дунёнинг) тун ва кунлари тинимсиз аъзоларингни кемиряпти. Сен дунёдаги энг муҳим мақсадларингни энг қисқа вақт ичида бажариб қўй. Ҳақиқатда ундаги (дунёдаги) мақсадларнинг энг муҳими унда (дунёда) ўзингга йўл озуғи жамғаришдир. Ундан кетиш вақтинг келмасдан бурун шошил. Ҳар бир туркум кетувчиларнинг ўзаро ваъдалашган кунлари бор. Улар белгилангандан бошқа вақтда жўнаб қола олмайдилар. Белгиланган вақт келгун-

ча тайёрланиб турадилар. Улар йўлга тушганда (етарли миқдордаги) озуғи ва тўла хуржунлар билан йўлга тушиш учун уни (йўл озуғини) тайёрлашда ва жамғармаларини кўпайтиришда ақл ишлатиб турадилар.

Тўсатдан бўладиган сафарингнинг огоҳлантирувчиси эртаю кеч сенга хитоб қилмаяптими? Менга айт-чи, жамғармаларинг қани? Қани тайёрлаган озуғинг? Ташналик ва очликни йўқотадиган нарсанг қани? Ҳеч қаерда йўқ-ку?! Сафарга кетишга тайёр эмаслигинг менга кўриниб турибди. Хуржунингда очлигинг шиддатини тўхтатадиган бир кафт арпа ҳам йўқ. Идишингда чанқоғинг ҳароратини босадиган бир қултум сув ҳам йўқ. Во ҳасрато! Кошки «во ҳасрато» ёрдам қилса. Афсус! Кошки «афсус» фойда берса.

Эй Абул Қосим, соч оқарди, танбеҳлар тинди, дейишга эрта, ҳали шаҳватинг уйғоқдир. Сен уни ухлатгин. Ёшлигинг бир фурсатким, ундан фойдаланиб қолгин. Муғомбирликларингдан сақлангин ва ёмонликларингни йў-қотгин. Ҳаётинг шоҳлари гуркиряпти ва танбеҳларинг тили гапиряпти, гўзал кўзлар сенга қараб турибди. Шоҳларинг ўсувчи, соянг қуюқдир. Қаддинг новдаси майин тебранади, қувватинг Амрникидек кўпдир. Шундай пайтда шайтон ва унинг ҳийлаларига берилиб, унинг қадамларига эргашишга майл кўргузиб, ҳавою ҳавас остига тушиб қолишдан, унинг шайдойи қилиб қўйишларидан ва унинг ҳаёлотларидан ва тавба қилишга вақт қолмаслигидан сақлан! Тийилиш вақти сенда қачон бўлади? Қоматинг шоҳлари оҳиста эгиляпти. Қовурғаларинг кўриниб қоляпти. Қора сочларингнинг оқарганини кўряпсан. Аммо ёшлигинг равнақ топиб турганда насиҳатгўй

Улуғ аллома Маҳмуд Замахшарий «Мақомот» номли рисоласини нафсларига мурожаатан ёзганлар. Асарнинг ўзига хос ёзлиш тарихи бор. «Хутбатул китоб» бобида айтилишича, у киши бомдоғ маҳали қисқагина туш кўрадилар. Тушларида кимдир: «Эй Абул Қосим, ажал ҳақ, орзу-ҳавас ёлғон», деб овоз беради. Чўчиб уйғонадилар. Қалбларига огоҳлик киради. Ғоят мутаассир этган бу калималарга яна бир нечтасини қўшиб, қоғозга туширадилар. Бироқ кўп ўтмай, дилларини яна ғафлат босади. Шундан кейин 512 ҳижрийнинг ражаб ойи бошларида қаттиқ касалга мубтало бўладилар. Ўзлари бу касалликни «мунзира», яъни, огоҳлантирувчи деб атайдилар. Чунки у яна қалбларига уйғоқлик киришига, инобат қилишларига — Раббиларига тавба билан юзланишларига сабабчи бўлади. Шунда агар Аллоҳ у кишига саломатлик берса, султонларнинг остонасига бошқа қадам босмасликка, уларни мақтамасликка, этакларини тутмасликка, шоҳона зиёфатларни тарк этишига, хурмо ва нонга қаноат қилиб, таваккул арқонини маҳкам тутушига, умрларининг қолганини Раббиларига бағишлаш ва ҳоказоларга Аллоҳга ваъда берадилар. Шундан кейин Парвардигорнинг инояти билан шифо топадилар ва

ваъдаларининг устидан чиқишга қаттиқ ҳаракат қиладилар. Ана шу ҳаракатнинг натижаси ўлароқ, эликта мақомдан иборат «Мақомот» (Мақомлар) юзага келади. Айтиб ўтганимиздек, асарда муаллиф «Эй Абул Қосим», дея ўзларига мурожаат этиб, насиҳат қиладилар, Аллоҳнинг йўлини маҳкам тутушига, аввалги одатларини тарк этишга ундайдилар.

«Мақомот» сажъда ёзилган. Тили ниҳоятда гўзал ва бетакрор. Фақат арабзабон ўқувчигина асарнинг бадиийатини тўла ҳис қилиши мумкин. Чунки ундаги қофия, нозик иборалар, ўхшатишлар, ташбеҳлар ва ҳоказоларни бошқа тилга шундайлигича ўгиришнинг имкони йўқ.

Шундай бўлса-да, бу асарни ўзбек китобхонига етказиш учун бир қанча уринишлар бўлди. Марҳум арабшунос олим, таржимон Насим Шарипов (1941-1986) диний меросга қарши пичоқ қайралган замонлардаёқ асарнинг таржимасига қўл урганлар. У зотнинг ҳақларига дуо айлаб, қизлари Ақидахон тайёрлаб тақдим этган «Мақомот»дан учта мақомни хукмингизга ҳавола қиламиз.

Фафур УМУРЗОҚ

сенга гапирса, уни лаънаглайсан. Бу унинг (шайтоннинг) ҳийла-найранглари, қопқону тузоқларидир. Агар сен булардан қутулишни истамасанг, нафсингнинг бу ҳийла ва тузоқларда туриб роҳатланиши ажабланарлиқдир.

РОСТҒҲЙЛИК МАҚОМИ

Эй Абул Қосим, ҳар бир қиличнинг тили унинг тоб еганлигидир. Тил қиличининг тоби тўғри мақоллигидир. Бас, тилингни фақат тўғри сўзга айлант, одамлар қиличининг қинида сақлагани қаби, сен ҳам қиличингни ёлғон, хатодан сақла.

Агар ёлғон гапирсанг, тилинг бойликлар келтирадиган бўлса ҳам, рост гапир. Ва рост гапинг сенга бало олиб келадиган вақтда ҳам фақат рост гапир. Сен тўғрилиқнинг шарофатидан нажот топиб, бахтли бўлишингни билмайсан. Ёлғон эса, ўзининг шумлиги билан сенга бир оз фойда бериб, сўнгра қўққисдан ўлдиради. Қўй, ишлар ўз йўлига юрсин.

Ёлғон гапириб галаба қозонганидан рост гапириб ёмонликка учраганинг маъқулдир.

Ростгўй одамга ростгўйлигининг ўзи кифоя. Ёлғончига ёлғончилигининг ўзи етарли. Ҳамёни тўлиб кетган ёлғончидан идиши бўш келган ростгўй яхшидир. Агар ростгўйлик ҳайвонлар шаклида ифодаланса, у энг даҳшатли арслон, ёлғоннинг сурати эса, қўрқоқ тулки бўлар эди.

Ваъда қилган бўлсанг, вафо қил ёки бажаришга шошил. Ваъда бермасидан олдин ваъдасини бажарадиган эркакка ўхшагин, ахир чақмоқдан олдин ёмғир келган-ку!

Насим ШАРИПОВ

таржималари

«Бу ерда Амр Умар ибн Маъдий Кариб назарда тутилмоқда. Унинг бир ўзи минг отлиққа қўрқув солган.

Уч мактуб

«Мухтарам тахририят. Кейинги вақтларда бозор муносабатлари ривожланаётган бир пайтда одамлар орасида видео ва аудио кассета сотувчилар учрамоқда. Албатта, бу кассеталарда жамиятимиз, қолаверса, имон-эътиқодимизга ижобий таъсир қиладиган нарсалар учрамайди. Ушбу ҳолат мўминлар сифатига зид бўлган «беҳуда сўз ва амал»ларни тарқатувчиларга кириб қолмайдими? Шунга шариятимиз ҳукми қанақа? Жавобингизни ойноманинг яқин сонларида кутамиз».

Хоразм вилоятдан мухлисингиз Баҳром

«Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳи барокатуҳ. Тахририят, мен ойномангизни ўқиб чиқдим. Ва ўз фикр-мулоҳазаларимни ёзишга қарор қилдим. Ойномангиз жуда ҳам менга ёқди, чунки ойномангизда нафақат диний мавзулар, балки ҳаётга тааллуқли мавзулар ҳам бор экан.

Мен диний ва дунёвий илмларга жуда ҳам қизиқаман. Менинг ниятим араб тилини ўрганиш. Сизлардан илтимосим шуки, менга ёрдам берсаларингиз.

Ёшим 18 да. 9-синфни тугатиб, касб-ҳунар мактабида ўқиганман. Эшитишимча, исломий институтларга кириш учун 11-синфнинг гувоҳномаси керак экан. Мен эса фақат 9-синфни тугатганман. Яна бир саволим бор. Тошкент шаҳрида аёллар учун қандай мадрасалар бор? Менга тўлиқроқ маълумот берсангиз.

Мен сизлардан маслаҳат сўрадим. Ва хатимга жавоб ёзишингизни жуда-жуда интизорлик билан кутаман».

Мустафакулова Р. Бекобод шаҳри

«Ойноманинг «Табаррук сиймолар» саҳифасидаги мақола фойдага кон ҳужжатлар билан тўла. Бу саҳифани келажакда янада бойитиб, Ҳакимхўжа Эшондек имонида собит турган юртдошларимиз ҳақида хабар бериб боришингизни илтимос қилардим.

Ойномада Қуръон суралари бор. Шунинг учун фақат таҳоратлик киши ушлаши керакми ёки таҳоратсиз киши ҳам ушласа бўладими? Ойноманинг келаси сонларида «Исломда тижорат» мавзусида маълумотлар берсангиз. Ҳозирги замонамизда маҳсулотни қанча масофадан олиб келиб, қанча нарх қўйиб сотиш мумкин?»

СамДУ иқтисодийёт факултети толиби Байрамали Юсупов

Убайдулла СОДИҚ

У карахтланиб ётаверди.

Туни билан қутурган итлар таладими-ей, қандайдир ўпқонларда урилиб-сурилиб, оёқлар остида йиқилиб, яна алламбало босинқирашлар билан ухлаб-ухламай, сахарга яқин мизгигандай эди, важоҳатли шоҳдор сўқимбуқа тисарилиб-тисарилиб туриб, шиддат билан унга ташланди ва... мияси зирқираб, кўзини очди. Тепасида қирқма қовундай думалоқ юзли хотини турар эди, кўз очганини кўриб бидиллади.

– Нега деворга калла урасиз? Менга қаранг, молнинг ич ёғидан кўшдириб бир кило гўшт оласиз. Бугун тандир қуришади. Сиз сўқимнинг ҳаракатини қилинг. Маҳалла олдида сўқим еталаб, обрў тўкиб борасиз-да, кимсан, қизнинг отаси бўлиб. Биз Муқод билан бозорга кетяпмиз.

Жавоб бергиси келмади, нима бўлаётганига ақли етмай, гарангсиб ётаверди. «Даданг айтганимиздан ҳам зиёда қилиб кўяди», деб хотини қизини эргаштириб чиқиб кетди.

У инграниб тесқари ўгирилди, бошини буркаб, кўрпани қоронғи, гўрдай қилиб олди. Қанийди гўрда бўлса, ҳаммасидан қутулган, оёқ-қўлини уза-тиб чўзилиб ётса?!

Айтишга осон, уни осонгина гўрда ётгани қўйишар эканми?!

Бирдан мўъжиза рўй бериб, ҳақиқатан ҳам ўлиб қолса, ажаб, ғалати иш бўлармиди?! Ҳар қанча уриниб-тиришишмасин, қўлларидан уввос тортиб йиғлашдан бошқа иш келмайди, иззат-хурматини жойига қўйишдан бошқа илож йўқ, олдин яхшилаб ювиб-тарашади, кейин энг сара, оппоқ, тоза матоларга буркаб кафанлашади.

Кўчада эса... қаторлашганча, хомуш ва итоаткор бир қиёфада, қўл қовуштириб келаётганларнинг сон-саноғи йўқ. Кети узилмайди.

«Келинг, ака, бандалик».

«Раҳматлик бола-чақа боқаман деб бозордан чиқмай ўлиб кетди».

«Бир куни ҳолимиз шу экан-да?!»

Ҳаммадан ҳам, тириклигида юзига қарамаган, саломига алик олмаганлар-да бўйин эгиб келиб-кетаётгани ажабланарли. Нима, тиригида қизганишган хурматларини ўлигига кўрсатишмоқчими? Аввало, хурматми шу? Ёки улар ўликни яхши кўрадиган, ўлакка устида пайдо бўладиган кузғунларми?!

«Ҳой, бегим, муғомбирлик қилмай, яхшиликча

ўзингиз турақолинг. Ич ёғидан кўшдириб мол гўшти олиб келиб қўйинг. Бугун тандир қурилар экан. Сиз маҳалланинг олдида тушиб обрў билан сўқим еталаб борасиз-а?!» деган чангал-илмоқ билан хотини уни кўрпадан суғуриб олмасидан «тирилиши» керак!

У турди, кийинди, қўлига тўрхалтани олди, аммо қадам босгиси, юргиси келмай, гарангсиб, даҳлизга, сўнгра айвонга чиқди.

Хотинкуда қизига сўқим айтибди. Набиранинг қўлини ҳалоллаш учун маҳалла олдида обрў-савлат билан сўқим еталаб бориш – одат! Бу одат – қонун. Қиз боқишга чидаган оталарнинг, жумладан унинг ҳам, бўйнидаги бўйинтурук. Аммо бу одат шунчаки одат эмас, бир дунё пул, муллажиринг дегани. Яъни, туртиш-суртишларга без бўлиб, ҳам-касабаларни ҳамкасаба қилгунча тиллар ширин, қўллар кўксда, юзда кулги-тавозе. Яъники, тонг сарҳардан то бозор қоровули ҳайдаб чиқаргунча. Пул топаман деган одам дўқонни ҳаммадан олдин очиши, ҳаммадан кейин ёпиши, миҳлаб қўйилгандай қадалиб ўтириши керак. Шунда бугун топганинга нон, туз, совун, ёғ, гуруч олиб, эрталик топишгача ҳақкалаб етиб оласан. Шундай маҳалда қаршингдан қудага еталайдиган сўқим чиқиб турса?!

СЎҚИМ

Ҳикоя

Жаҳли чиқди, халта-хуржунини отиб урди, чор-пояга чалқанча чўзилиб, қулочию оёғини кенг кериб, ҳамма нарсага «тупуриб», ичидаги бутун ўй-хаёлларини тўзғитиш учун «Қочинглар, кетинглар, йўқолинглар!» дегандай қўлларини силтаб-силтаб ётиб олди.

Дарахт барглари орасидан ўтиб найзадай қадалаётган куёш нурларидан кўз-қорачиғини тўсди. Ётди, ётаверди, тургиси, қимирлагиси, ҳатто ўйлагиси ҳам келмади.

Қиш келса, кейинги қизига ёқаси паҳмоқ тўн, ўғлига этик, хотинжонига товус палто... Ёз келса, «Муқод опангни кўрманаси, суяк ўрнига ёғ кўшдириб бир кило сўқим гўшти, яхши, орқа-олди пишган ўнта обиҳол ширмой, бир кило-бир килодан уч хил қоғозлик қанд, печак, писта, бодом... Рўзгор фор эмас, туби йўқ жар-ўпқон. Ҳамма нарсани, бор буд-шудингни аралаш-қуралашига ямлаб-ютаверадиган юҳо, ялмоғиз. Киссангга оқиб кирадигани ирмоқ-сизги бўлса, оқиб чиқадигани шовуллаган шовва-дарё, фойда қолиб, дастмояни ҳам ўпириб, кўзинг ғилайлашиб-гўлайиб тураверасан. Тўйлар, қуда-андалар, йўқланди-сўқландилар, гирдоб-

гирдибодида чарх уриб оқаётганингда: «Ота бўлиб, савлат тўкиб, сўқим еталаб бормасангиз, қайнонаси қизимизга кун берадимиз?» Боласи, қизи, жигарбанди кун кўриши учун қайнонаси сўқимталаб бўлмай ўлсин?! Қизи ўғил тўйи қилса, сўқим етлашни қайси сўқим чиқарган ўзи?!

Чумчук «чирқ-чирқ», бошқаси «бир-чиқ, бир-чиқ», қалдирғоч «вижир-вижир», мусича «кук-ку-кув, хук-ку-кув», яна ўзи билмайдиган, танймайдиган хилма-хил кушлар «ғийқ-ғийқ», «чит-чит-чит», «чр-чр-чр» сайрашиб, турли-туман – кўнглингни ғалати қилиб орзиқтириб юборадиган ранг-баранг товушлар бир-бирини босиб, дунё, ёруғ олам шундай ажиб сеҳр-салобату жозибаларга тўлалиги, лиммо-лимлиги уни лол этди. Булар аввал ҳам бўлган, борлардан у нега шу пайтларгача беҳабар?!

У ўздан уялди, алам билан лабларини тишлади.

У одам эмас, дарахт, девор... чумчук бўлиб қолса, қўл-қанотларини пириллатиб учиб, «чирқ» этиб деворга қўнса, «чирқ» этиб бозорга учса, «чирқ» этиб хотинини топса, «чирқ» этиб тилини чўқиса, кейин хотинкудани излаб топса-да, «чирқ-чирқ» этиб икки кўзини чўқиб олса... ҳаммасидан биратўла кутулармиди? Аммо бўлмайди-да бундай?!

Шабадада чиртиллаб узилган барг-япроқ юзига оҳиста қўниб, унинг ичи ғумиллади, туриб ўтирди, яна ётди.

Аллақандай кўнғиз визиллайди. Бир-бирини босиб тушаётган турли-туман товушу ранглар, офтоб, қўланка, шуълалар – борлиқ уни ҳайрат-ҳайронлигини оширар, кўнглида аллақандай ҳис-туйғулар уйғониб жунбушга келгандай, тавба, булар қачондан буён мавжуд, яна ўз уйим, ҳовлимда-я, дея таажжубда эди. Дунё бозор, бозор тўла жовур-жувур йилтиллаган кўз ва олди-сотдилардангина иборат бўлмай, ажиб сир-синоатларга тўлалигини нега шу пайтгача билмаган, кўрмаган? Ахир, мияси танасида, кўзи ўзида эди-ку?! Бозорнинг директори-хўжайини бўлгандай бу тилсимотларнинг ҳам эгаси бордир?! У нима, ким?! Нега мен буларни билмаганман, билмайман?!

Бошқалар ҳамма-ҳамма нарсани биладиган биллагон, у эса ҳеч нарсани билмайдиган ожиз-нотавон, бошқалар бой, у бечораҳол-ғарибми?!

Узун хўрсинди.

Ўзининг сўз билан айта олмайдиган, аммо ҳаммаша кўнглида лиммо-лим тўлиб турадиган ҳасратлими-ей, оғриқлими-ей туйғу-кечинмалари кузнинг қизғиш-сарғиш рангларига қай жиҳатлардан ўхшар эканмики, буни ер юзида юриб-юриб энди сезгандай бўлса, сезса?!

У япроқларга ҳасратли термиларкан кўзига қуёш нури яна найзадай санчилиб, юмишга мажбур бўлди, энтикиб, узун-узун хўрсинди, бирдан ҳамма нарсадан хафсаласи совуб, ҳеч нарсани ўйлагиси, кўргиси, эшитгиси келмай, кўзларини қаттиқроқ юмиб, қулоғига бармоғини тиқиб олди. Юзларида савол аломатлари пайдо бўлиб, пешонасидаги билинар-билинемас чизиқлар қалинлашиб бўртди, таажжуби ортди.

Вужудида гувиллаб-гувиллаб турган бу товуш – оқим нима? Қонми? Жонми? Рухми? Ажабо, уларнинг мавжудлигидан, борлигидан ваҳимага тушди. Бундай оқим унда қачон пайдо бўлган? Ёки бирга туғилганми? Бу не синоат, ахир?! Наҳотки шу пайтгача, ошқозонлар тинимсиз ташилган ун, ёғ, гуручларга тўлган, қозон-қозон овқатларни ўзлаштирган, еб-битирган-у, ўзига қулоқ тутмаган, ичида шунча нарса борлигини ҳатто сезмаган ҳам?!

У ваҳимага тушди, эзилди, ўкинди, ночор-ғариб-лигидан ўпкаси тўлди ва ҳамма нарсани, бутун дунёни тўзғитиб-мижиглагиси, ўкириб-ўкириб йиглагиси келди, лаблари бурилиб, йиглаб юборди. Юмилган кўзларидан кўп, жуда кўп қайноқ-қайноқ ёшлар тирқираб, ҳалқумида қаттиқ, юмалоқ нарса туриб қолди. Ютина олмай, томоғи оғриди. Ичи сувга тўлиб кетган эканми, кўв ёшлари кўзларидан оқиб тушаверди-оқиб тушаверди. Алам билан лабларини қаттиқ тишлади, ялади-яланди. Шўртак. Яна ялади. Сув ернинг шўрини ювади дейишарди, Бежиз эмас экан. Йиги одамнинг ички шўрларини юваркан. Унда яна йиглаши, кўз ёшларини кўп чиқариши керак!

У ўзини қўйиб, яна йиглади ва дарду дунёсини қорайтириб-димиктириб турган аллақандай ғуборлар тарқагандай, ичи бўшагандай бўлди, вужудборлиғи ёмғирдан кейинги осмондай тозарди, нафас олиш енгиллашди, ором олди, роҳатланди.

Кўзлари таажжубдан пирпиради.

«Йигласанг, маза-роҳат бўлса, тагин йиглаш зарур!»

Ўрнидан туриб, кўпроқ ва хўброқ йиглаш тарадудидида нима қилиш кераклигини билмай туриб қолди-да, ўтирган ўрнида ҳар хил ҳаракатлар қилиб кўрди: афтини тириштирди-буруштирди, ўзини ғамгинликка солмоқчи бўлди, ўтиб кетганларини бир-бир кўз олдига келтирди. Кучанган бўлди, чимчиланиб кўрди. Хотинини кун ора уриб-чийиллатиб йиглатадиган чап қўшнисини эсга олиб, ўзини бир-икки мушлади ҳам. Барибир йиглай олмади.

«Сочи узунлар нега сал нарсага ҳиқиллаб йиглашаверишади, десам, бизга билдирмай, ўзлари маза қилишиб, роҳатланиб олишар экан-да?!»

У ўзини қайси қўйга солмасин, барибир кўздан ёш чиқара олмади.

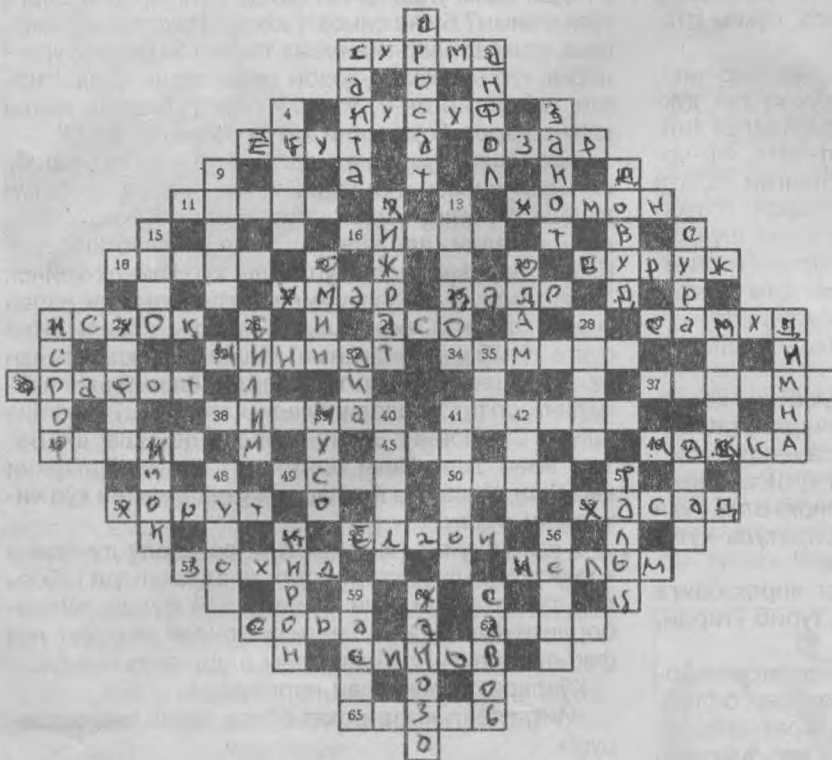
«Йиглаш ҳам... қийин экан?!»

Ҳамма тенгдан гапириб, жовур-жувур товушларга кўмилиб ўтирадиган бозордаги бошқа шериклари йиглай олмай, ўлганининг кунидан куйдирган калладай тиржайиб ўтиришади, барининг дардишўри ичида, шўрликлар, дея ўйлаб турар экан, узокдан хотинининг бидиллаши қулоғига чалингандай бўлди. «Йигининг ҳорамини чиқармасин!» дея хавотирланди, яна худди эшикни бузиб-сузиб, ларзангланганча шохдор сўқим-хўкиз кира солиб, ушиб-сузиб қоладигандай юраги дукурлаб, ирғиб ўрнидан турди-да, ерда ётган тўрхалтани оласолиб, кўчага ошиқди.

Андижон

БОШҚОТИРМА

Саволлар

Энига: 2. Уни кўзга суриш суннат. 5. Куёш тутилганда ўқиладиган намаз. 7. Қимматбаҳо тош. 8. Иброҳимнинг (а.с.) оталари. 11. Ансорий Саъднинг отаси. 14. Фиръавннинг вазири. 16. Дўзах устидаги кўприк. 18. Нубувватларидан олдин Набий (с.а.в.) қатнашган уруш. 21. Чоҳ эгалари ҳақида ҳикоя қилувчи сура. 22. Расулуллоҳнинг (с.а.в.) қайиноталари. 23. Муборак кеча. 24. Иброҳимнинг (а.с.) ўғиллари. 27. Мусонинг (а.с.) тўққиз мўъжизасидан бири. 29. Аллоҳ ҳалок қилган қавм.

32. Садақани ботил этувчи амал. 34. Иброҳим (а.с.) билан ҳужжат талашган кимса. 36. Ҳожилар вуқуф қиладиган макон. 37. Тез югуриши билан машҳур бўлган саҳобий. 38. Аллоҳ ваъда қилган кун. 41. Байтуллоҳнинг кичик қурувчиси, пайғамбар. 43. Фазилатли. 45. Хато, нуқсон. 46. Шаҳарлар онаси. 49. Аллоҳ унда даво борлигини айтган. 50. Жажжи «мамлакат». 52. Бобилга тушган фаришта. 53. Одамзоднинг «занги». 55. Савдода баракани кетказадиган нарса. 57. Тар-

ки дунё қилган одам. 58. Аллоҳ ҳузурда мақбул дин. 62. Исҳоқнинг (а.с.) оналари. 63. Абу Бакрнинг қизи (р.а.). 64. Имтиҳон. 65. Хандақ газоти баёни келган сура. **Бўйига:** 1. Жаннат билан дўзах ораси. 2. Тажвид қоидаларидан бири. 3. «Ўлжалар» сураси. 4. Энг муҳим диний илм. 6. Молиявий ибодат. 9. Сўнги муҳожир. 10. Забур индирилган пайғамбар. 12. Ислому тарихидаги энг буюк воқеалардан бири. 13. Савиқ газотида қўлга келтирилган ўлжа. 15. Макка атрофидаги тоғ. 17. Қуръоннинг бўлаги. 19. «Ижобат эт» маъносига лафз. 20. Пайғамбар. 24. Аллоҳ ундан қайтарган. 25. Қуръонни ёд олган қори. 26. Ақд чироғи. 28. Пирга қўл берган одам. 30. Дўзах посбонларининг каттаси. 31. Кабиланинг ҳамроҳи. 33. Туғишган. 35. Ансорий қабила-лардан бири. 39. Туғилишидан Фиръавн титраган зот. 40. «Юксаклик» маъносини берувчи исм. 41. Ҳаёт мазмуни. 42. Икки номи су-ралардан бири. 44. Исломининг ус-тунларидан бири. 47. Сўзнинг тас-диғи. 48. Набийнинг (с.а.в.) отлари. 51. Аллоҳ хушламаган ҳалол амал. 54. Ҳажнинг бир тури. 56. Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) эркатойла-ри. 59. Ҳазрати Умар (р.а.) даврида барпо этилган шаҳар. 60. Фарзи кифоя бўлган намаз. 61. Солиҳ амал самараси.

Тузувчи: Абдурахмон МУҲАММАДРАҲИМ, Чиноз.

2000 йил 1-сонда берилган бошқотирма жавоблари

Энига: 1. Фароғат. 5. Анкабут. 9. Рамазон. 10. Олмазор. 11. Дон. 13. Шоли. 17. Аруз. 18. Лаос. 19. Сарт. 20. Ажам. 23. Осий. 25. Тиловат. 26. Фарз. 28. Ироқ. 30. Адий. 31. Қиёс. 32. Расм. 35. Оҳод. 38. Она. 41. Албоний. 42. Лолазор. 43. Нораства. 44. Қамарий.

Бўйига: 1. Фаришта. 2. Рўмол. 3. Ғўза. 4. Тунд. 5. Азон. 6. Кема. 7. Бозор. 8. Тарозий. 12. Од. 14. Илм. 15. Фотимий. 16. Насафий. 17. Ато. 21. Аср. 22. Сом. 24. Сур. 26. Фиръавн. 27. Зам. 28. Исо. 29. Қадорий. 33. Собир. 34. Он. 36. Ҳазар. 37. Анас. 38. Ойна. 39. Алақ. 40. Ўлим.

Ёзув-
ТОПИШМОҚ

Хатмат:
«Анвар Абдусаттор ўғли»